

BUTLLETÍ

DEL

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

ANY II

OCTUBRE-DESEMBRE 1892

N.º 7

CONDICIONS DE LA PUBLICACIÓ

PREUS DE SUSCRIPCIÓ: Pels socis residents, per semestre una pesseta; per any, dues pessetas; pels socis delegats (pagant per anyadas, à la bestreta), quatre pessetas; pel públich (idem), cinch pessetas.

Los números solts y los tomos de anys passats ab augment de preu. PUNTS DE SUSCRIPCIÓ: en Barcelona local del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA (Paradís, 10, 2.ºn), y llibreteria de N' Alvar Verdaguer, (Rambla del Mitj, 5).

REDACCIÓ Y ADMINISTRACIÓ: Barcelona, carrer de Paradís, n.º 10 y Llibreteria, 21, 2.º

SECCIÓ D' EXCURSIONS

EXCURSIÓ À CORBERA

18 de Abril de 1892.

Asistencia dels senyors Francesch Carreras, Roman Robreño, Juli Vintró y Macari Golferichs.

Sortirem de Barcelona en lo tren de las 5'45 del matí arribant à Molins de Rey à las 6'50 prenent lo cotxe pera Vallirana; al ser prop del camí que condueix à Cervelló vegerem unas torras ditas en lo pays «Los Molinots» colocadas sobre un marge à la esquerra de la carretera y pera examinarlas d' aprop deixarem lo cotxe y seguirem un camí qu' à ellas condueix atravesant una pintoresca riera.

Forman los restos d' aqueixa fortificació dos murallas mes alta la mes arrimada à la montanya y casi destruida la mes vorera à la riera, ostentant dos fortas torras. La torra mes important colocada à la punta del marge està sentada sobre una base cuadrangular d' uns 14

pams d' alsada per 28 d' ample, sobre la que s' aixeca la torra d' alsada 24 pams faltant sols l' almenat doncs termina en una volta com poguerem veure desde la montanya vehina. Al peu d' eixa torra observarem restos de construccions posteriors á sobre altre marge; una pared d' uns 12 pams d' alsada en quin angul se veu restos del encaix d' una porta, restos d' altre mur en angul recte al citat, conservantse l' altre mur que forma la cambra encara ab los forats de las vigas; desota de la dita construcció hi ha una ample volta que pogué haver servit de dipòsit d' ayguas ó sitja de grans, veyentse en un mur, restos ó senyals d' una escala. Cap obertura practicable comunica ab l' exterior lo que nos feu creurer una comunicació subterrànea.

L' altre torra situada á uns 60 pams de distancia es de petit diàmetre podent ser á mon veure un respir de la mina que passa sota d' ella dret al altre torra, la que poguerem veure en part, gracias á un camí no fá gayre obert que parteix lo mur. La mina es formada á uns 5 $\frac{1}{2}$ pams de fondaria sota el mur, tenint per volta groixudas llambordas.

Segueix lo mur ab lleugera rampa fins al peu d' altre marge que fá la montanya en la que se pert després d' una forta ondulació á 184 pams de la torra última. Aqueixas fortificacions nos paresqueren en total obra del segle XI al XII atés son aparell y bó fora qu' algú s' encarregués d' estudiar á que pertenyían y las utilitats que pogueren prestar en son temps.

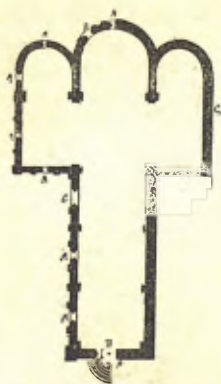
Esmorsarem en l' espayós hostel de Vallirana emprenent per la carretera lo camí á la vella esglesia de San Pons. Dos son los camins qu' ens hi condueixen, l' un es una dresera molt semblant á un camí de cabras per la que no recomanem hi pasi ningú y quina dressera comença al enfront mateix del hostel de Vallirana, l' altre camí es seguint la carretera fins á la fita n.º 68 d' ont surt un camí carreter que va fins á San Pons. La carretera puja bastant tortuosa y se guanya camí seguint una dresera que hi ha del primer pont fins á la fita n.º 70; de tots modos lo camí ve á ser d' una hora.

Los Srs. Robreño y Vintró prengueren vistas fotogràfiques del torrent dels llaurers qu' ofería un bonich conjunt y arribats á l' esglesia fotogràfiaren la fatxada, l' abside y l' imatge de la Verge qu' en ella se venera.

Vista esglesia S. Pons.

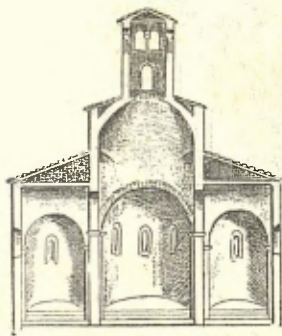
L' esglesia es de forma de creu ab tres absides; robusta volta de cano cobreix s' ample nau reforçada per tres archs ly sobre l' últim, apoyantse també ab lo del abside y els dos laterals, s' enlaira la cúpula en forma de casquet esfèrich que sosté en son centre l' esbelta

Planta de la esglesia.

llanterna de doble overtura en cada cara, d'espitllera l' inferior y partida per una columneta la superior.

Rebía llum per tres finestras en l' abside central, dos en cada un dels laterals, una en los caps de las capel·las laterals, una supermuntada per una overtura en creu en la pared lateral de las mateixas, tres per banda en la nau, en la fatxada dos supersmontadas per una finestra central partida per una columneta y las ya citadas de la llanterna que comunicavan llum al interior

Secció transversal.

per una overtura circular en la part central de la cúpula.

L' aparell es fet de petits cubos com en las esglesias de Tarrasa y semblants en sa grandor á los que s' usan per empedrar nostres carrers ab pedra de La Selva. Se nota absoluta carencia d' escultura sent en brut tan el petit capitell de la finestra de la fatxada, com los quatre de las de la llanterna, sols se veu que com á motiu decoratiu se procurá en las voltas y porta d' entrada colocar las pedras per contrast de color, aixó es una blanca ó calisa y altre rogenca ó ferrosa; tal forma d' aparell s' observa en las esglesias de Tarrasa y en alguna altre del Roselló de molt remota época tot lo que nos feu creure que sa construcció es de la primera mitat del segle XI.

Los desperfectes que lo temps y la ma del home han

fet en eixa esglesia son: en la llanterna faltan algunes pedras que las feu caurer un llamp; la capella de la banda esquerra té una esquerda que comensa en la part inferior de la paret oposta al abside, segueix fins al peu de la finestra, ha fet caure una pedra del arch de la mateixa, segueix ample fins á l' obertura qu' hi ha en forma de creu sobre la finestra, casi destruintla, segueix per la volta havent sommogut totes las pedras perden-se en dos per l' abside. En lo frontispici hi ha dos esquerdas seguint la direcció de las finestras y després un altre en la mitja taronja aqueixa sense importancia.

Reconeguda la volta lateral veigerem que la major part de las teulas son trencadas y que las ayguas filtran per tots cantons. Bo fora que fetas las reparacions que se creguin necessarias se fassin desapareixe las parets que cegan los absides laterals, obri á llum la llanterna y fer tirar á terra la coberta escala que du al campanar que per sa forma espatlla la visualitat exterior.

Verge del segle xii existent á San Pons.

Com á objectes arqueològichs hi ha una Verge del segle xii en fusta decorada, ostenta una corona daurada gornida sols per quatre florons, toca blanca, manto

blau y vestit vermell ab flors blanques ab pàlia daurada al coll, sen la imatge sentada en una càtedra segons costum de l' època; lo Nen vesteix túnica vermella, dalmatica blanca y com la Verge tot ribetejat per franja daurada ab pedreria. La alsada es de 83 centímetres sen notable son estat de conservació.

Ademés una creu molt deteriorada feta en fusta estil gòtic florit y flambojant obra del segle xvi ab senyals de pinturas sobre los fondos daurats.

Seguin un camí carreter a uns 20 minuts se troba lo poble de Corbera de carrers de forta pendent per estar colocat en una ondulació de la montanya.

La església edificada al peu d' una enlayrada roca que fou base de la torra del antic castell, es obra del passat segle no oferint res de particular. Se venera en una capella lateral l' imatge de Sta. Magdalena, obra del segle xv, que pertenesqué al antic castell y conta la tradició que fou trobada en un pou y se té en gran veneració per tota l' encontrada.

Forem rebuts ab molta amabilitat per lo senyor rector mosen Joseph Más, qui nos mostrá tot cuant de notable té en sa capellania procedent a mon veure de la capella qu' hi hagué en lo castell de la qu' encara se veu una petita porta ab las senyals de consagració.

Los objectes litúrgichs que 'ns mostrá foren: Un reliquiari de plata ab un hos de Sta. Magdalena obra d' últims del segle xv, esbelt y conegut ya per haver figurat en la secció arqueològica de la exposicio, un lignum crucis de plata d' igual segle, dos calces, l' un plateresch d' últims del segle xv y un gòtic fets en plata, un porta pau d' estil gòtic ab una escena de la crucifició obra del segle xvi, un' altra porta pau del segle xvii, un esmalt d' un porta pau obra molt delicada d' istil dels de Limoges segle xvii, una creu de coure de mal treball que té forma molt anticuada si be té grabadas en lo coure una A supermontada de una corona y una M en gòtic florit del que s' usava a últims del segle xv, un' altre creu del passat segle d' istil feixuch y treballat y una capa pluvial d' istil plateresch obra d'

últims del segle xv ab una orla gornida de Sants y en l' escut Sta. Magdalena obra molt notable per son delicat treball.

Lo punt de vista desde la rectoría es dels mes bells qu' imaginar-se pugan; al fons lo mar destacantse á son peu Montjuich, á la dreta la serralada de S. Pere Martir y Tibidabo, al lluny lo Montseny y Tagamanent, al enfront S. Llorens de Munt veyentse en lo plá del Vallés, Rubí, Sabadell, Tarrasa, S. Cugat, Granollers y una munió de pobles mes qu' ensenyant son enlayrat campanar semblan dar fé de vida entre los petits turons qu' els voltan; per l' altre banda tapa la vista las espadas serras que coronan á S. Esteba d' Ordal.

Per un camí carreter devallarem cap á La Palma després de despedirnos del Sr. Rector mosen Joseph Más. A la esquerra del camí s' aixeca una creu del segle xv que fou restaurada fa pochs anys. Per los restos y pedrisos del redor se pogué veure que era una de las creus cubertas comuns en los segles xv y xvi. Se segueix lo camí que serpenteixa seguint una riera á la dreta mentres per la esquerra domina lo camí esgarriós single; arrivarem á La Palma que res té de particular saltant d' allí á la carretera que dú á Molins de Rey havent recorregut á peu en 2 horas la distancia que separa á Corbera de Molins de Rey.

MACARI GOLFERICHS.

EXCURSIÓ PARTICULAR DELS SRS. TUSQUETS, CARRERAS Y COLLELL.

Lo dia 20 de Septembre próxim passat, nostres consocis Joan Tusquets y Marcet y Francesch Carreras y Candi en companyia del canonge de la Catedral de Vich, Mossen Jaume Collell y Baucells Pbre., feren una excursió al antich castell y monastir de Sant Pere de Caserras. Al admirar la puresa arquitectónica de las bisantinas naus de sa iglesia, se condolgueren que un model

tan preuhat del sigle XI com es aquell, no s' hage copiat ó quant menys tingut en compte, al restaurar la volta interior de la nau central de Ripoll. De ferho aixís, aquesta no resultaria axafada y poch esbelta com ara se 'ns presenta, ja que la concepció dels artífices de nostres basílicas romàniques, si havém de judicar per Casserras, no fou com la actualment reedificada en Santa María.

Conseqüència d' aquesta excursió será que alguns capitells y daus del monastir cluniacense, que allí 's conservan abandonats, passarán á enriqueir las seccions romàniques del museu episcopal de Vich, així com la pica d' aigua beneyta y algún fragment de lauda sepulcral gòtica.

Se procurará treure copia fidel de algún dels fragments de pintura mural per sort no desaparescuts del tot de sas parets, algún d' ells tant rich de dibuix com pobre de color, empero suficients pera donar alguna idea de la sumptuositat y riquesa empleada pels frares de Cluní en la ornamentació de sas basílicas. No sols las parets del temple estigueren aixís pintadas, sinó que també las del claustre, segons se dedueix d' un petit fragment que 'n subsisteix en pen.

Avans de terminar dirigirém del fons de nostre cor un petit prech al propietari de tant sumptuosa ruina, quins sentiments piadosos havem seguretat de que están vius encara. Y es la de que mani als masovers de Casserras fassin lleyna del bosch d' arbres y arbustos nascuts en las teuladas de la romànica ábside del temple. A sas primparadas parets y al major abandono en que está tant preuat monument sols li faltavan la devastadora acció d' arrels de verdaders arbres pera desajuntar mes depressa las pedras de sas escardadas voltas y al enfonsar per sempre mes al edifici, esborrarlo per complert del recort dels homes. Una mica de caritat per amor de Deu, envers parets tan venerables que simbolisan y testimoniejan nostres glorias monacals y arquitectónicas, y que no tenen, aí que sembla, qui 's condolgui d' ellas. ¡Es tan poch lo que demaném! ¡Y ab eix poch, será tant lo bé que s' obtindrà!

EXCURSIÓ PARTICULAR DELS SRS. BORDAS Y CARRERAS CANDI.

En los días 29 y 30 d' Agost nostres consocis Frederich Bordas y Francesch Carreras y Candi, visitaren las ruinas dels antichs castells de Besora y de Milany. En lo primer tingueren la satisfacció de trovar en pen, si bé en deplorable estat de conservació, l' airosa capella románica ab sa porxada ó voltas laterals, y que restaurada en 1580 ha servit de parroquia als feligresos de Santa María fins al 1752, en que se'n construhí una de nova y gran, junt á las casas del poble. Allí abandonada en un recó, y malmesa per la ignorancia, veyéren una hermosa clau de volta gótica representant á la Verge María ab lo nin Jesús en brassos, d' un modelat escullit. Mercés á las gestions seguidament practicadas per nostres consocis, esperém véurela aviat en lo Museu Diocesá de Vich. En lo arxiu parroquial de Santa María los hi foren mostrats un bon nombre de manuals d' escripturas, comensant en lo segle XIV y que son d' una importancia escepcional pera l' estudi de la localitat.

Tres horas se tarda en anar de Santa María de Besora al cim del castell de Milany (*Milano* en los antichs documents). Lo terreno es abundant en pasts y arbredas. Lo camí dit del *Ferrés* que prengueren nostres companys es un xich mes llarch que l' altre. Los hi cridaren l' atenció dugas casas ficadas entre las rocas, ó millor dit dugas baumas convertidas en casas, presentant al exterior tant sols la linia de la fatxada ó paret com una petita cortina tirada á nivell de la singlera. Son *las baumas del Ferrés*, per pertanyer á la grandiosa masía Ferrés de Besora. Prop d' ellas hi há la *font del Tey*, ab abeurador de pedra pel bestiar y la montanya en que están, es coneguda per *las Tombas*. Dalt d' ella té fama nefasta la font de la *Ronya*, puix se suposa que solen agafar aytal malaltia los qui véuhen de sa aigua.

Sant Jaume del Barretó es una petita capella que 's trova en lo recó de la montanya, junt al camí de Milany y no molt lluny del plá de *Maranyol*, célebre aquest plá,

per un combat allí hagut en la derrera guerra carlista entre lo cabdill Miret, qui ocupava lo puig de *Sant Jaume* y la columna de tropa que pujava per Besora. Desde aquell plà s' ovira en la carena d' enfront, la capella de *Nostra Senyora de la Cau* y en la vall del fons, lo poble de Llayers, tristement célebre per haverhi fusellat Savalls, en la predita guerra, bon nombre de carrabiners.

Es, *Sant Jaume*, una capelleta románica, ben conservada d' abside llisa y rodona, campanar en aspadanya, anexa á la masía del *Barretó*. Uns conreus alterosos bastant mes amunt de Sant Jaume, son coneguts per quintanas de *Queralt*. Ja no s' entrovan mes fins al cim de Milany.

Lo Castell está dalt d' una singlera de rocas, á la altura aproximada d' uns 1200 metres sobre 'l nivell del mar. Estigué en lo límit del Ripollés y formá part del antich Comptat de Besalú. Era un punt estratéigich de primera classe, puix una fumera ó fogata que hi encenguessin era vista arreu de Catalunya, perque desde allí s' oviran tots los cims de la Cerdanya, lo Canigó, la Mare de Deu del Mont y tots los mes importants puigs del comtat de Besalú; Collsacabra, Sant Miquel de Solterra, lo Montseny, Tagamanent, Sant Sadurní de la Roca, Lo Farell, Sant Llorens del Munt, Montserrat las montanyas del Priorat y Montsant, la serra de Queralt, Pedraforca, montanyas de Urgell, etc. No en vá l' anomenáren *Milano*, perque qual l' aucell d' aquest nom, esten y passeja sa vista per tot un principat.

Al castell de Milany los recá presenciar la prompte desaparició de sos derrers vestigis y que axecantse en lo áspre rocar, assenyalan, encara, á gran distancia lo solar d' húi dels puntals de la reconquesta y nacionalitat catalana. Una cambra fosca, sense oberturas y termenant lo sostre en volta de canó está amenassada de soterrarse per las primparadas parets de las construccions superiors.

Llástima que tan hermosas fitas de generacions pasadas hagen de malehir al segle de las llums

SECCIÓ HISTÓRICA

LA PAGESÍA CATALANA

Som excursionistas. Vullaume donchs, Senyors y amichs, acompanyarme á una excursió, que grat me será ferla ab tan docte com agradable companyia.

Es al dematí, tot just al trench d' auba. Deixondits del son que 'ns ha esborrat la fatiga y cansanci que dona sempre una ciutat populosa, l' ànima 's troba disposta, descansada, alegre pera fer una caminada.

Eixim de ciutat, a través camps y planas, a través rius y boscos, som al peu de una costa, la pujem joyosos.

Quan som á dalt á nostre enfront se presenta una vall isardivola y feréstega. Pel mitj hi corre un reguissoll d' aigua, de un cantó á l' altre, ab grans aiguarols que arreu la paran, lo esbarseram tot ho ampla y 'ls arbres vells, corcats y espessos, forneixen tota la plana. Sols allà al fons se hi alsa una caseta, pobre, petita, de parets novament alsadas, ab dos ó tres camps agoretats que al seu devant s' estenen.

Alli anem. L' aïret de matinada 'ns alena. Per las es-cletxas de la mal forrada porta, de tant en tant, s' hi mostra resplandor de llum. Trastejan ja per la casa.

Un murmurí pausat, monóton, s' hi deix sentir per dintre. Las veus son pocas, duas potser, mes en lo rependres son fermas. Un espirall de fum s' enlayra envers l' emporprada volta, lo dia creix, la aucellada canta. Nosaltres hi arrivem.

La oració matinal de la pagesía al obrirse la porta nos

envolta en aquella atmósfera de santificació que es l'esperit de la terra catalana.

Duas personas solas la habitan. La jovensana esposa al veurens arribar ix de la llar á rebrens; l'espós deixa l'eyna y s'atura pera veure en quelcom pot servirnos.

—Som excursionistas que seguim la terra.

—La pau santa 'us guie.

L'ardit jove es lo fadrí estern, cabaler, de una pagesia propera. S'es mullerat que 'l seu cor li 'n demanava.

Son pare al veurel desixit pera las feynas li 'n ha donat llicencia. y pel seu benestar un tros de terra, no molt gran porque 'ls seus cabals no son gaires; y no pas altre cosa.

Mes ell per aixó no s'ha espantat. Es jove y treballador com á bon pagés catalá y aixó li basta, ha après que la criatura es nada pel treball y que la fé en Deu tot ho rejoveneix y alenta, y content s'es llesat á conrear sa hisenda.

Ab lo dot escás de sa muller ha comprat motllos pera fer tapia y ab fustam que ha tret del bosch, res li ha mancat pera muntar sa casa, petita si, mes ahont hi nia tot un mon d'amor y ditxa.

Nosaltres hi hem estat rebuts ab aquella franca hospitalitat que tan distingeix á la pagesia nostra. Y pus que hi estem bé y 'ns hi es agradosa la estada, permeteume senyors que hi passem tot lo día, mes no un dia com son los d'eix mon, de curtas horas, sino 'l de una generació entera; que no altre cosa es la vida, que un moment, un dia, de la existencia eterna

Los petits camps de devant la casa fan goig de veure; un dia, al mitj del gronxar de la rublerta espiga, ha sentit lo jove ressonar dins la cambra de sa casa, una de aquellas dolsas cançons, tan tendres y sentidas, potser com cap altres, cantada per la veu de sa esposa. y una remor de bressol se's escampat per tota la encontrada.

Un bell infant n'es eixit pera ajudarlo en sas feynas. Y quan n'ha sigut pallardás y 'l seu pare l'ha vist en-

jonyit ja á la tasca, ha esguardat lo rost de las terras fronteras á la sua casa y ha comprés quan d' ellas l' aixada 'n podria traure. Y sense pensar mes, sense diners ni cabals, que de si no 'n dona tan petita hisenda, li ha bastat anarsen al propietari de un tros d' ellas, y demanarli son conreu, mitjansant sols una part del fruit que lo mateix llevi y no pas altre paga; y concedit, s' ha trobat ja poseedor de mes ample terra y s' ha posat á cultivarla en benefici de abdos y de la patria catalana.

Benéhida la legislació nostra que de un pobre treballador sense cabals ni riquesas, si sols ab son treball, lo va fent gros propietari.

Y així de un camp, l' altre. Tot de seguit la destrals' ha deixat sentir per aquella fondalada, cruixeixen arbres, una fumarola estesa neteja xaragalls y marges, la vertent de la costa s' aplanada, d' ella n' ix un camp d' hermosa terra y per las vessans alterosas comensan á creixer frescas y gemadas pampoladas.

Mentres tant lo dia va creixent, al escalf del sol n' ha vingut altre maynadeta, la casa ha sortit petita, ha sigut també menester bestiar pera femar las terras; y altres trossos de casa desiguals, segons las necessitats, han vingut á anyadirse á la primera fàbrica.

Lo jove ardit se 's tornat ja home y cap de casa, la sua muller cada volta mes feynera ha rublert de viram lo corral y de lli blanch lo espayós armari; per tot se veu un benestar y una gaubansa que maravella.

Ni mes desitjan, que cuidar bé sos fills y ferlos útils pera llur casa y patria. Eixos, educats en lo sant temor de Deu y en l' amor y respecte á sos pares, desde petits están acostumats á veure que son germá gran es lo primer qui d' ells s' ha posat á la treballada, l' han trobat després á cap de solch pera guiarlos quan ells s' han junyit á la feyna; han vist que quan son pare ha estat massa enfeynat ó malalt, ha pres ell lo rem de la casa y l' ha duda á bon terme, y així no ha d' estranyarlos, ni saberlos hi greu, veure que un dia es ell qui á son pare substitueix y porta 'l nom de la casa. Per altre

part l' hereu ha vist neixe detrás seu una germanó filla com ell de una mateixa sanch y de una mateixa vida, ha passat al costat de sos pares unas mateixas angoixas pera la salut de tots ells y pera ben aconduhirlos, y se n' hi ha engendrat en son cor un amor indeleble que farà que may puga deixarlos d' ajudar ni despendres d' estimarlos y de constituir tots plegats una sola y exemplar familia, com ho fou de antich la nostra familia catalana.

Y 'l pare al veurela així, entrellassada y unida, agafa coratje y ab tan bona y forta ajuda pren mes terras á cens, desbasta camps, arrenca artiga, desseca 'ls aiguarols que concrien malalties, aumenta 'l caudal d' aigua que pel regassol del mitj de la vall passa, torna los camps de secá en terra regadiua, y tota lley d' explets omplan ufanosos los graners de la pagesia.

Som al bell mitj del día; lo sol ho enardeix tot de foch y vida; á copia de treball y economía, mercés á la unitat y germanó de familia, baix una sola direcció, suau y entesa, la casa ha anat creixent que resplandeix de ufana. Lo bon sol de Deu hi ha estés sos brassos y ho ha rublert tot de sant amor y ditxa.

La casa que, mitj amagada, fou primer de tapia, y després, com á gran cosa de diferents teulats de tots cairells y midas, presideix avuy la vall, grossa, airosa, de un sol empit, tota de pedra, á quatre vents, rica de bestiar y cria. Som al bell mitj de la hermosa diada.

Malgrat com sempre, ne vé 'l cayent de la tarde; lo jove que hem vist amo de casa comensa á sentir lo pes feixuch dels anys y traballs; te dret á reposarne. No per aixó decau, son fill gran es ja en edat nubil y no pot esperar més si després necessita també ajuda. Han sortit ja de fadrinas algunas de las fillas, ha sigut precis donarlos dot, y encara que sens desmembrar lo bosch de ell n' ha sortit la mota, los cabals han tornat enrera y es menester sava nova en la familia.

Una airosa pageseta hi es entrada; nostre pagés al rebrela s' ha complascut en premiar al hereu son afanyós treball de tota sa juvenesa, l' ha volgut interessar en son

propi patrimoni, y per altre part ha volgut també, com pertoca á gent honrada, dar fermaansas del dot entrat per la jove, y s' es firmada escriptura de nupcials pactes.

Per ells lo pare tot ho ha donat al seu fill, mes no pas per ara, que just no fora; per quan ell y la sua esposa la companyona fidel de sa vida, la qui lo ha ajudat en sos trevalls y penas, ne manquin; se reserva pera ells dos lo usufruit de tots sos bens, y encara mes, quan lo deixa especialment á aquella lo engalana ab los significatius noms de *senyora*, *majora*, *poderosa* y *usufructuaria*, aixó es, que apesar de la donació universal á son fill, de tots los qui restarán á la casa y formarán familia, una volta ell sia á l' altre vida, la mare, de tots ells será la persona majora, la capdal y primera, y será com á tal, Senyora, y será poderosa que á son mando y poder res podrà oposarshi, y haurá tots los redits y fruits de la hisenda y tothom tindrà que respectarla y venerarla; per aixó, l' hereu, encara que amo tindrà que viure com á fill, á sota y baix la direcció de aquella; y no sols ell, sinó també tota la sua familia. ;Santa dignificació de la dona catalana!

Se reserva també, ab esperit de previsió, la cantitat propia pera dotar á sos demés fills y fillas, y ab lo mateix esperit se reserva encara mes, una cantitat pera testar, arma poderosa pera si l' hereu á sos debers manca y pera poguer afavorir si ho creu convenient á algun dels altres fills ó fillas.

Y l' hereu ho accepta tot ab agrahiment y sap que en correspondencia á aquella generositat de son pare deu mirar á tots sos germans com á seus fills mateixos, que may n' ha de veuren cap, sinó es per culpa propia, en la miseria sense socorrel, que la pagesia ha de ser sempre la casa comuna de tots ells y que encara que mori lo seu pare, sa veneranda sombra es la qui presideix la familia y forma 'l llas d' unió que á tots los ajunta y agermana.

Desde llavoras l' hereu ab l' interés de qui treballa per cosa propia, ha arrebatat rostos y erms que 'ls esforsos de son pare no havían bastat encara pera traure,

ha solcat ab la reya novas fonts de vida de la vall, ha netejat lo bosch pera ferlo productiu de bona mena, n' ha fet vinya de la solana, los comellars n' ha convertit en bancals, en frondosa arbreda la ribera, l' aigua ha amarat los camps de tota la plana, y quan lo pare, nostre pagés, acostantse la nit de sa vida ha girat los ulls enrera, al veure tanta riquesa y al trobarse ab sa amorosa esposa y sos fills, ab son hereu y nora y 'ls tendres infantons que renovellan la casa, formant tots junts un sol cos y un sol amor y vida; de goig se li ha inundat l' ánima, y plé de gratitut son cor ha alsat á Deu remerciantli tan favor y tanta benauransa.

Respectém nosaltres tan goig, lo més íntim de la vida; s'es fet gaire bé fosch, y cal entornarnos en cap á casa. Empreném lo camí per ahont hem vingut, pujém la costa y allí 'ns aturem una mica pera mirar enrera.

La isarda vall s' es convertida en un jardí de flors, tot es abundó y riquesa; lo bosch jemat y tendre, los ceps s' estenen ufanosos per abduas vessants de montanya, l' aigua ab son drinch alegre tot ho rejoveneix y vivifica, y allá en lo fons la grossa pagesia, la casa pairal, presideix ufanosa y ab orgull tota la vall aquella, mentres que per tot se sent l' alé de prosperitat y vida. Y tot degut á un cabaler, á un esfors de treball y economia.

De lluny una remor de oració se sent eixir de la casa, mes no de duas veus, sino de una familia entera; nosaltres atravessem camps y pradas, atravessem rierals y boscos, y arribem, ja cuasi fosch, aquí, á casa nostra.

Y ara, en ella, si vosaltres m' ho permeteu, 'us vaig á donar compte de la excursió feta, formantne, com es de costum, la corresponent acta.

La pagesia es una de las instituciones que mes prosperitat y riquesa han donat á Catalunya. ¿Cóm? Ya ho haveu vist, trayent de las pedras, plantas; fent de la pobresa lo camí de la fortuna. Genuina representació del esperit catalá, res ha confiat al etzar ni á la bona ventura, tot ho ha llevat de la terra, y ho ha llevat sols ab

son esforços y son esperit escencialment práctic, de economia, de treball, de germanó y fé viva.

Passada la angouxa de aquella tremenda nit, si així podem dirho, de la invasió agarena, en que se vejeren arrasats nostres camps, cremats nostres boscos, arruïnadas las casas, portada nostra gent com esclava á moreria, passada aquella nit de terror y pena, los pochs que de nosaltres se pogueren salvar, se refugiaren gaire be tots en lo cim de las altas montanyas,

Los Pirineos n' hagueren gran contingent, y rassa forta la nostra, de energías y fermesa, al ovirar desde allí dalt la terra rossellonesa gran part d' ella, efecte de invasions y guerras, erma, plena de aiguarols é inculta, s' hi llessaren á cultivarla.

Aixís ho consigna Carlo Magno en son Precepte del any 812 dirigit á los Comtes, en quals comarcas los espanyols fugitius havian anat á refugiarse, prohibint que se 'ls imposés cap cens ni tribut per aquellas terras, ermas que ab permis seu s' havian apropiat pera cultivar y que en realitat tenian cultivadas «*erema loca ad laboricandam properiserunt et laboratas habere videntur*».

Son fill Ludovico en lo segon Precepte, que com lo primer trobareu, si voleu per extens veuro, en las Capitulars dels Reys Francos, ho consigna així també y ho referma encara mes en lo tercer de 'l any 816, quan ja part de nostra Catalunya, la que després se designá ab lo nom de vella, era ja reconquistada y formava part de la Marca Hispánica, dihent espressament que nostres homes havían anat en una y altre comarca, Rosselló y Catalunya, á conrear llocs erms, incults, deserts, *loca deserta*, y que hi havían edificat sas casas y 'ls havían evidentment cultivat bé, *loca tamen sua bene excoluise videbantur*, y mana por lo tant en justa recompensa que no se 'ls pugui imposar cens ni tribut de cap classe, que posseheixin ditas propietats pacíficament per ells y sos successors y no vinguin may obligats á altre servey que al natural del Príncep.

Heus aquí donchs l' origen de nostra pagesia; perseguida, fugitiva, no per aixó s' espanta, arriba en terra

estrangera, veu llocs incults, deserts, y sense habers ni cabals, ab lo sol esforç de sos brassos, s' hi llença y la cultiva, se'n empossessiona é hi edifica sa casa. Y quan ve la reconquesta fa lo mateix en sa antiga pàtria y mereix la alta protecció de los mes poderosos monarcas de la época aquella.

Posadas en sas mans las eynas del treball y ab terras en que aplicarlas, res li fa basarda, acut ab delit á sa tasca, s' hi afanya, y tant prospera, que no passa gaire temps que per si sola se troba ja prou forta pera ajudar á sos propis Comtes y contribuir á la reconquesta de Catalunya.

Quan la invasió d' Almanzor en 976, lo Comte Borrell veyent derrotadas sas hosts y perduda Barcelona feu una crida á la gent de sa terra concedint als qui hi acudissen certs drets y privilegis, noucents amos de Masía ó casas de pagés, es á dir, noucents pagesos, com diu lo Senyor Balaguer en sa Historia, respongueren á la crida, y lluitaren tant com á braus, que meresqueren que 'l Comte los galdonés ab la noblesa de *Homes de paratge*.

Eran pagesos lliures y franchs de tota carga; havían adquirít son terrenó per dret de Benefici que 'l Príncep ó Comte los hi havia donat y que després havían adquirít d' eixos á perpetuítat, tot en premi de haver convertít erms en terras productivas, de haver contribuít á la gran riquesa de Catalunya.

Eixos pagesos eran alodials, tenían las terras en alou, aixó es, en propietat plena, en esclusiu domini; mes al costat d' ells hi havia altre classe de pagesos subjectes á cargas, los de *remensa*.

Diuhén alguns, com Thomich, que quan los arabes s' empossessionaren de nostra terra subjectaren á los qui en ella van trobarhi á fortas y ominosas prestacions, adscribintlos ademes al terrós ó gleba, de la cual no podían separarse sinó redimintse, constituhint ab aixó los pagesos de remensa. Difícil es tenir per certa dita opinió porque llavoras mes remensas hauría degut haverhi en la nova Catalunya que no pas en la vella,

quan ja se sab que fou lo contrari. Sostenen altres que los cristians al recuperar nostras terras imposaren tota lley de servituts á aquells que s'havien quedat en ellas, á despit de la invasió, preferint mes la sua riquesa que no pas lo bé de la propia patria. Y per últim hi ha qui afirma que 'ls pagesos de remensa no eran mes que 'ls antichs *colonos* romans, subjectats ja per lley á la terra, y á qui ab motiu de la reconquesta se imposaren mes nombrosas cargas.

Deu tenirse en compte també que al repartir los Comtes los terrenos que anavan conquistant entre sos capdills, eixos desde son roquer castell, edificat en lo cim de las montanyas, mentres anavan assegurant lo domini de las terras baixas, properas á sa fortalesa, las anavan repartint á sos soldats ó gent d'armas, convertintlos aixís de guerrers en pagesos. Natural es que, donchs los hi donavan lo seu modo de viure y 'ls asseguravan ab sas armas y demés homens de son servey, las terras que los hi concedían, exigissen d'ells tota aquella ajuda, seguretat y prestacions que fossin necessaries para la mútua defensa y benestar d'uns y altres.

De aquí nasqué 'l feudalisme que vingué á empitjorar encara mes la situació dels remensas y á fer una lley de pagesos subjectes á tota una munió de cargas y á la terra que conresavan.

Las cargas feudalseran de duas clases, unas comunals: aixó es, en benefici de tothom qui las prestava, com las de guayta, castellatje ó reparació de murallas, y en una paraula, totas aquellas que servian en utilitat del castell ó fortalesa que á tots los defensava. y altres particulars, en benefici sols del Senyor qui las rebia, com las de jova, tragina, perxada ó sia de un pernil ó quarté de porch, y tantas y tantas d'altres que variavan en lo infinit segons la classe de cultiu, la situació del castell, las costums de la comarca, lo modo d'esser del terreno, etc., etc.

Duas classes donchs tením de pagesos, uns lliures, alodials, altres feudals, subjectes á cargas. Abduas ben di-

ferents entre si, mes en lo fondo fillas de un mateix origen; del treball y esforços individual. Los primers s' ho guanyaren tot de bon principi, per si sols ho feren; los segons també convertiren erms en terras conradiuas, mes com hagueren menester ajuda, prestavan los serveys deguts á qui 'ls amparava y 'ls posava en condicions de ferho.

Es veritat qu' eixos serveys y cargas eran moltes y algunas ominosas, mes lo temps s' ho portava. En cambi gosavan de major seguretat que 'ls alodials, y així s' esplica com alguns d' eixos voluntariament se feyan de remensa pera gosar de protecció y tenir asseguradas sas terras. Los vells pergamins n' estan plens. Heus aquí, com perque, entre altres causas, la classe feudal era molt mes nombrosa que la alodial.

Quan los pagesos aloers, no obstant, sa trovavan prou numerosos en una comarca, en lo centre d' ella, si era possible, ó sino en lo repeu de la montanya pera major defensa, se ajuntavan tots plegats, y davan origen á la vila forta y amurallada, empori en lo temps esdevenidor de gran riquesa, del comers é industria; y si per aixó no bastavan per esser la comarca massa petita, deixavan lo camp obert, mes hi construhian una torre y cercle de murallas, baix las que, en los casos de necessitat s' amparavan, y constituhian lo que en llenguatge característich s' anomená una *Força*. Desclot en sa crónica del rey D. Pere III, encara 'n cita, com á subsistents, una pila d' ellas, y avuy mateix se dona dit nom á St. Pere de Vilamajor, en lo Vallés, que formava en aquell temps una comarca escencialment aloera.

Quan avanssant los temps s' abonansaren estos y los Castells feudals, passada tota temor de invasió agarena, se convertiren en Castells senyorials atantsantse á las regadiuas planas, y per lo tant no fou menester ja tanta subjecció y ajuda, uns y altres pagesos miraren de millorar sas hisendas; los aloers ne concediren part d' ellas, mitjansant certas prestacions, no personals com las dels remensas, sino reals, á altres pagesos, quasi sempre fills segons de pagesia, y los feudals afluixant

sol·lasos y procurant reduhir y convertir en especie las prestaciones que fins allavors havian vingut obligats á fer en persona; y se desarrolla en gran escala una tercera classe de pagesia, la enfiteuticaria. Llassos tots, aixís los antíchs com los moderns, que apoyantse en la varietat y multiplicitat de formas á que tan se presta lo suprem principi de llibertat que informa la llegislació nostra, uniren lo pagés á la terra pera conduhir á Catalunya per lo camí de la prosperitat y la fortuna.

Tres classes, donchs, de pagesos hi havia: alodials, feudals y enfiteuticaris. Y eixas tres classes nos permeten establir duas grans categorías en que 's dividian nostras terras; unas de plena propietat de qui las cultivava, de plé domini, sens estar subjectes á ningú, alous; y altres, de domini d'un y de utilitat immediata d'altre, en que lo plé domini se subdividia entre dos; un, lo domini superior; altre lo útil, y per lo tant subjecté aquest á certas cargas á favor de aquell; terras feudals y terras enfiteuticarias.

L'alou entranya en sí una completa independencia y una absoluta llibertat de disposar de la cosa.

Lo feudo y la enfiteusis suposan en cambi una restricció de drets, tenen de comú una coparticipació de la cosa entre duas ó mes personas, una subjecció de l'una á l'altre, una prestació de cargas; mes se diferencian escencialment entre si.

Lo feudo implica per naturalesa propia lo servey militar y la obligació de fidelitat y homenatge; la subjecció es personal.

La enfiteusis per lo contrari, es sols una prestació real, en diners ó en especie de los mateixos fruits que lleva la terra; una subjecció per eixa, real, may per la persona.

Son duas cosas, donchs, ben distintas.

Aixó dona lloch á considerar una subdivisió de pagesos en tres classes, uns que conservavan lo plé y absolut domini, lo dret alodial y la possessió ó propietat: senyor absolut de la terra; altres que conservavan lo primer mes no la segona: senyor directe; y altres que 'n tenian

la propietat mes no lo senyoríó ó domini: senyor útil. Los dos primers conservavan l' alou; los últims se incloïan en las duas classes, feudals ó enfiteuticaris.

A derrers del segle XIII se inicia en Catalunya la tendència á substituir las prestaciones personals per metàllich senyalant una época fixa, regularment la diada de un sant ó festa, y las prestaciones reals seguint la mateixa regla, cambian també molts lo fruit ó especie per diner, venint ab aquest motiu á assimilarse, en quan á la materialitat del pago, lo feudo y la enfiteusis, que fa que per endevant se las arribe á confondre, tan mes quan se pot dir que vingueren á regirse un y altre per unas mateixas disposicions legislativas.

Quan eixa assimilació fou feta es quan hem trobat á nostre pagés en la excursió explicada.

Sens habers ni cabals l' hem vist entrar en una terra erma, inculta, mes terra alodial á ell donada per son pare, per lo senyor de la familia y de la qual no 'n tenia de pagar cap carga; lo hem vist després anar adquirint las terras del voltant mes no ab pago de preu algun ó desembols, que arruinarlo podria, sinó mitjansant la prestació de fruits ó diners, prescindint ja de si podian prevenir ditas terras de feudo ó enfiteusis, que tot devia esserli igual pus que pagant ab los mateixos fruits de la terra ó ab diners, feya sua la possessió y utilitat de la mateixa. Y com no s' havia tingut de desdinerar per res, de aquí que se li feya fácil lo correspondre ab los qui tal favor de concessió li feyan y ab estalvi y treball anar formant la pagesía sua. Es lo gran principi de adquisició en benefici de duas personas, sense desmembrament de fortuna y portant la prosperitat á la familia.

Mes altres elements hi ha també que hi contribuïren; l' esperit altament religiós de nostra terra y la hermosa constitució de la familia catalana.

Que lo primer radicava en nostre poble no hi ha cap dupte; los turons de nostras montanyas com lo de Premià y tants altres com haureu trobat en las excursions vostras, que portan lo nom de *Salve regina*, per la Salve que, arribant á ells sempre 's resava; las peregrinacions

que en las Cónsuetas de totas las rectorías trobareu feya cada any lo Párroco acompanyat de sos feligresos á alguna de las ermitas del terme; la validés de molts actes jurídichs. com lo testament fet en viatge, sols per lo jurament prestat devant la ara santa del altar; la iglesia ó capella junt al castell fudal, dominant en ella lo fill del poble, lo sacerdot, sols per son caracter religiós totas las malas voluntats y passions dels Senyor feudal, avassallador de la terra; la influencia marcada, marcadaísima, de la llegislació canónica sobre nostre dret, suavisant aspresas de la romana y de las rassas germánicas. enlayrantse fins á esser lo primer dret supletori nostre, proban ben bé que 'l sentiment religiós de pau, de tregua de tota lluyta, de amor y caritat estava encarnat en nostra terra, en nostres homens, en nostre ser y viure.

Al arribar á la Masía ho hem pogut veure, la oració matinal es lo primer que hem aspirat al obrirsens la porta pera rebrens; duas veus, pocas en sí, mes en lo fervor plenas es lo primer senyal de vida que havem sentit en la naixént pagesia; una oració compacte, de tota una familia, es lo que 'ns ha despedit al entornarnos en al vespre cap á casa nostra. Y es lo cert, lo sentiment religiós, sencill, d' amor á Deu y al próxim, si haveu estat gayre, recurrent Catalunya, en las pagesías nostras, es lo que havem pogut veure com un dels primordials elements que en ellas domina.

Aquest mateix sentiment es lo quin informa la familia catalana; lo matrimoni, sacrament, es lo origen de la mateixa. Y es crea una familia patriarcal com en los antichs temps de nostra era, ahont regna lo respecte als pares, la dignificació de la esposa, la protecció dels fills, lo esperit de germanó entre uns y altres, que fa que usant lo pare de la llibertat de testar ó de disposar de sos bens per acte entre vius com millor li placia, esculli per hereu al qui d' entre aquells li vegi millor la encarnació de la sua familia. la continuació de la casa, la ajuda pera tots los fills altres, la realisació de sos ideals y esperansas; que fa que en totas las casas, ab respecte y veneració se guardi lo cuarto del Senyor oncle, y

quans fills cabalers n' hagin sortit y 's trobin en ruina, pugan anar á recullirshi, trobanti lo mateix amor y carinyo com si la veu del pare los presidís encara. Constitució de familia nascuda dels mes nobles sentiments del cor, que ha sigut elogiada per quans homens de saber y ciencia l' han coneguda, y fins premiada en estrangers concursos. Ben bé l' hem vista en la excursió avans narrada.

Heus aquí donchs lo perque de la importancia de nostra pagesia, institució que ha donat dias de gloria á Catalunya y la riqueza de totas sas terras; que filla del no rés, del esfors individual solsament, ab son esperit práctic, ab sa fé, ab son bon criteri y economía, ha convertit en un jardí de flors tota la terra catalana.

Ya hem vist á nostre pagés com no ha hagut menester diners pera muntar sa casa, s' ha valgut de la mateixa terra, l' ha feta de tapia com recordareu haberne vistas encara moltas en vostras escursions per la montanya. Veyeulo, ara, á l' época que hem arribat, lo mitjdia de son esplendor y vida, romputs ja los derrers llasos feudals ab la sentencia de Guadalupe donada per D. Ferrando 'l Católich, veyeulo bastint tot arreu aqueixas grandiosas pagesias á quatre vents, surmontadas moltas d' ellas per alterosa torre, ab cuadras, corals y cellers per totas bandas, mostrant ab orgull hermosos finestrals de la mes bonica renaixensa y en lo llindar de pedra de la porta, las xifras del segle primer de la edat moderna; y 'us convencereu del grau d' esplendor, preponderancia y riqueza de la pagesia catalana. Tota Catalunya n' es plena; es com si diguessim lo signe característich de nostra terra.

Mes ay també que en nostra narració 'ns hem trobat ab lo declinar de la tarde y ab la nit que se 'ns venia á sobre. Deu vulla que no arribia eixa pera nostra pagesia, perque si perduda, com se veu á que 's va, la arca santa de nostra llegislació propia, si lo pagés en lloch de dedicarse á sas terras las dona á mans mercenarias y s' arrecona endropit per ciutats y vilas, si en lloch d' ensinestrar á son fill ó fills á qui vulgui deixar la he-

rencia, en l' art de la agricultura, lo envía á seguir cursos per las Universitats que després no 'l fan ni senyor ni pagés, ni agricultor ni home de ciencia, ó 'l deixanar vagarós tot lo dia per mercats y firas, si l' hereu en lloch d' agraahir lo sacrifici y donació de sos pares los rebutja y maltracta y fins los treu de casa, y á sos germans en lloch de ajuda pitjor que á estranys los considera no afavorintlos en cosa alguna; si, en una paraula, se pert tot aquell esperit de treball, de fé y amor que es lo distintiu de nostra pagesía y 's gaudeix sols ab 'l hábit de politiquejar, d' egoisme é indiferencia, com sembla á que avuy s' inclina; be 's pot dir que tot aquell recort, que tota aquella tradició s' es perduda, y Deu vulla que aquella hermosa vall, nostra terra, que tan rica y floreixent al finir 'us he mostrada, no la veyeu altre volta isardivola y ferestega, rosta, despoblada y erma, nodrida sols de malestar y perdudesas, de miseria y pobresa.

Deu no ho vulgui; mes un esforç tothom ha de ferhi pera salvarla; y vosaltres excursionistas que recorreu nostras montanyas, vosaltres que hi duyeu l' escalf de vostre amor á la terra catalana y l' esperit d' enaltiment y gloria per tot lo que sigui nostre, á vosaltres 'us toca no deixar perdre lo alé que encara 'ns resta, ab la persuació y 'l exemple, ab la paraula y la obra.

Y ara perdoneume Senyors, si tan he abusat de la paciència vostra; un recort de lo que fou, un temor per lo pervindre, un desitj d' esperansa es qui ha mogut la mia pensa. Tot, un amor indecible á nostra estimada Catalunya.

FRANCISCO MASPONS Y LABRÓS.

CASTELL DE LA ROCA DEL VALLÉS

(Continuació).

Los capitans del sacramental ó somatent, no 's resistirían á restituir lo castell de La Roca á Torrelles, en qui radicá lo càrrech de capitá pels actes de la guerra de tot lo territori comprens dins de sós límits. Mes poch temps li durá aytal capitania, puix que essent nomenat, per Beamunt lo 10 de Setembre de 1463, capitá de tota la provincia del Vallés, En Roger de Rosanés, Torrelles quedaria subjecte á sa autoritat. (a)

Un siti tant laboriós, com lo de cent sis dias, sufert pel castell de La Roca, y las bombardas usadas per sos expugnadors, lo malmeté y enderrocá en part. Lo qual no sería sino facilitar los propósitos dels Consellers de Barcelona, los qui ab beneplácit de Martí Joan de Torrelles, havian pensat ferlo desaparèixer é inhabilitarlo pera las successivas guerras, com se feu ab lo castell de Cervelló y alguns altres. Aquesta resolució vé manifestada en la acta del concell hagut lo divendres 28 de janer de 1463, hont tractant d' enviar al siti de La Roca, la bomba anomenada *Santa Eulalia*, propietat de la Ciutat, se digué que *era stat offert per lo Sr. de la Rocha, que encontinent cobrat lo dit Castell aquell fos enderrocat*. Lo Concell resolgué enviarhi dita bomba acompanyada del Veguer, ab condició, de que: *cobrat lo dit Castell aquell de continent sia enderrochat*.

Emperó res de lo projectat se portá á efecte. En possessió, Torrelles, de son Castell, lográ, no sabém si ab molt ó poch esforç, se li permetés reedificarlo. Lo document del any 1465 infrascrit, ho evidencía ab tanta claretat, que no havem de deturarnos mes en aquest punt.

(a) *Diversorum 3 Locutenentis Enrici Regis Castella Joan de Beamunt*. Registre 6 Intruso, foli 149.

Per consegüent s' ha de suposar ideada y comensada en aquest any, la magnífica obra quals runas admiran avuy dia encara los excursionistas, y que mes avant descriurém, si á Deu plau.

Pera facilitar esta reedificació y subvenir á sas nombrosas despesas, Pere IV, Condestable de Portugal, aleshores Rey dels cataláns no subjectes á Joan II, en 13 d' Agost de 1465, dictá una disposició, ordenant aplicar lo terç dels censals y censos que en son terme 's percibían á la predita obra. (a):

A les feels nostres totes e sengles persones qui reeben e reebre hagen acostumat qualsevol censos e pensions de censals en e sobre lo Castell e terme de la Roca salut e gracia. Com nos per la bona conservacio custodia defensio e encara reedificacio de alguns Castells de aquest nostre Principat e per millor conservatio de les rendes e bens dels poblats e habitants en aquells o en la recullita de aquells haíam usat del remey e consignatio deíus escrita veent esser conforme a rao e equitat e de present consyderat que lo dit Castell de la Roca per la oppugnatio de aquell es quasi dirruit e poch fortificat juxta la conditio del temps. Ne lo quis diu Senyor de aquell per les grans e excessivas despeses que per la reparatio del dit Castell li ha convengut sostenir pot supplir a la reedificatio e altres despeses molt necessaries nos es vist deure proveir al dit Castell del mateix remey o consignatio. Attenent en axí que preservat lo dit Castell de inconvenient e perills son preservats los censals e censos que en aquell ó en lo terme damunt dit reeben es digna cosa contribuian e participen en les despeses per la dita reedificatio custodia e defensio de aquell necessaries. E axí havem proveit e ab les presents provehim que la terça part de les dites pensions dels censals e censos que en lo dit Castell e terme reeben sien convertits e servesquen a les obres tuicio e custodia del dit Castell a nostre beneplacit. Per çous diem e manam expressament que de la dita terça part per liura dels censos e

(a) *Diversorum 3 Petri Comestabilis Portugalie. Registro 19 Intruso, foli 83.*

pensions de censals que en e sobre lo dit Castell e terme reeben e acostumat haveu reebre respongan al amat e feel nostre mossen Marti joan de torrelles Senyor, ques diu del dit Castell durant lo dit nostre beneplacit convertidor per ell en les dites obres municions e custodia del dit Castell segons en altres Castells del dit Principat se practica e es acostumat com damunt es dit. Ne façau lo contrari per alguna causa o rao. Dada en Barchinona a XIII dies dagost en Lany de la Nativitat de nostre Senyor Mil CCCCLXV. Rex Petrus.

Per ocasió d' aytals obras, Martí Joan de Torrelles atropellaria als homes del terme de son Castell, obligantlos indegudament á treballs y prestacions de serveys ó de tributs. Mes com per disposicions anteriors no hi venían obligats, s' hi oposaren, donant començ á un plet ó qüestions, existents já en 17 de Febrer de 1466, segons manifesta un document, del que transcribim las següents paraulas(a): *Sindicus termini dicti Castri et universitatis ac hominum ipsius quandam ut precepimus in vos in nostri audientia seu consistorio ducere et prosequi vult et intendit causam pretextu seu occasione operum dicti Castride la Rocha etc.* A fi de facilitar testimonis pera la prova testifical del predit plet, exos habitants obtenen de Pere IV, que lo notari de Barcelona Pere Collell, se transferís als llochs habitats per aquells, y allí prestassen declaració, portant la data del 29 de Març de 1466 (b).

La guerra civil á Catalunya prosseguía ab igual ardor que avans, en lo vinent any de 1466. Continuament los homes venien obligats á prestarhi sa cooperació en gent y diner, á quin propòsit esmentarém dos exemples que 'ns suministra la documentació de la época.

Es lo primer, un tall de gent ordonat per Pere IV lo Condestable, al que hi vingueren obligats los homes del

(a) *Comune 3 Petri Comestabilis Portugalie Pars 2.ª Registre 14 Intruso foli 78.*

(b) *Comune 3 Petri Comestabilis Portugalie Pars 2.ª Registre 14 Intruso foli 128.*

Vallés en la forma que s' expressará. En ell se veu en quína proporció hi contribuía lo terme de La Roca (a).

Lo Rey.

Batle jurats e prohomens feels nostres. Per seccorrer la vila de sent Joan ces Abadesses havem tramesos los servidors e domestichs nostres e de nostra casa e encara tots los de la Ciutat de Vich e de altres parroquies circunvehines de aquella e com per guarda e deffensio de nostra persona e de la dita Ciutat e encara per altres coses nostre servey e lo be comu de la patria e de tots vosaltres concernents haiam mester molta gent per tant vos diem e manam tan stretament com podem que dassi a dissapte primer vinent per tot lo die nos haiau tramesos XXV homens be armats e avituallats. E aximatex vos manam que trametau tanta civada forment e altres vitualles quantes poreu per provisio nostra e de aquesta Ciutat sots pena de Cinquanta florins de bens de vosaltres en cas que contra fer vos contenga exigidors e altres encara penes a nostre arbitre reservades. Dada en la Ciutat de Vich a XX del mes de Març del any Mil CCCLXVI.—Rex Petrus.—

Als fels nostres los batle jurats e prohomens de la vila nostra de granollers.

Eodem die et anno sub eadem forma fuit scriptum parrochiis et villis sequentibus ut mitterent et mandarent homines sequentes.

Als feels nostres los batle jurats e prohomens de la vila de Caldes de Montbuy. . . que trameten XXV homens.

Als feels nostres los batle e prohomens de Tagamanent. . . que trameten X homens.

Als feels nostres los batle e prohomens de Terrassa. . . que trameten XV homens.

Als feels nostres los batle e prohomens de Sebadell. . . que trameten XV homens.

Als feels nostres los batle e prohomens de Cardedeu e Vilamaior. . . que trameten XV homens.

(a) *Promiscuum I Turbationis Joannis II* Registre 61 Intruso foli 44.

Als feels nostres los batle e prohomens de la roca. . . que trameten X homens.

Als feels nostres los batle e prohomens de Linas. . . que trameten V homens.

Als feels nostres los batle e prohomens de sancta Perpetua e de mogoda. . . que trameten X homens.

Als feels nostres los batle e prohomens de Clascari. . . que trameten V homens.

Als feels nostres los batle e prohomens de Parets, Mollet e Gallechs. . . que trameten X homens.

Als feels nostres los batle e prohomens de lissa jusa e subira. . . que trameten V homens.

Als feels nostres los batle e prohomens de Corro, jusa e sobira. . . que trameten V homens.

Als feels nostres los batle e prohomens de sant Andreu de palomar. . . que trameten XV homens.

Als feels nostres los batle e prohomens de santa Coloma de gramamet. . . que trameten V homens.

Als feels nostres los batle e prohomens de plagamans. . . que trameten V homens.

Als feels nostres los batle e prohomens de sant Colgat de Valles. . . que trameten X homens.

Als feels nostres los batle e prohomens de Montornes. . . que trameten V homens.

Als feels nostres los batle e prohomens de Martorelles. . . que trameten II homens.

Lo tall ó contribució de guerra imposada als pobles de Catalunya pels Diputats, d'acort ab lo Concell de la Ciutat, pera manteniment de la caballería catalana, no fou satisfet ab regularitat. Com molts pobles deguessin desde 'l novembre de 1464 fins al darrer de febrer de 1466, ço es 16 mesos, lo Rey, á instancias dels Diputats, acordá en 26 de març, trametre missatgers á las provincias del Llobregat, Maresma y Vallés pera apremiar la recaudació dels atrassos. Trameterem copia de lo referent á la provincia del Vallés, hont hi venen expressadas las quantitats no satisfetas per La Roca y demás pobles vehins (a).

(a) *Exercitum 2 Pars. 1ª Petri Comestabilis Portugalie*, Registre 26 Intruso foli 47.

Lo Memorial acomanat an Jaumot de copons de les parroquies e quantitats degudes per los de valles es lo seguent:

Primo la parroquia de la vilanova de la rocha. . . CXXV lliures.

La parroquia de belloch. . . XII lliures X sous.

La parroquia de car de deu. . . LXXIII lliures VI sous.

La parroquia de linas. . . XXXV lliures.

La parroquia de samalus. . . XXX lliuras.

La parroquia de corro jussa les franqueses. . . LX lliuras XV sous.

La parroquia de granulles. . . CCLXXV lliures.

La parroquia de canovelles. . . III lliures.

La parroquia de sant julia de palou. . . XXV lliures XV sous VI diners.

La parroquia dels termens de muntbuy. . . CXX lliures.

La parroquia de Caldes de muntbuy. . . CC lliures.

La parroquia de santiga e polinya. . . XXVIII lliures VII sous.

La parroquia de plegamans e de palau solita. . . XXXX lliures.

La parroquia de lissa jusa. . . XXV lliures.

La parroquia de sabadell . . CXXVIII lliures XVI sous VI diners.

La parroquia de Tarraga. . . CLXXXXVII lliures.

La parroquia de senmenat. . . XXXX lliures.

La parroquia de Castellar e clasqueri. . . XXX lliures.

La parroquia de Matadepera. . . XXX lliures.

La parroquia de Sant Llorenç çavall. . . XXX lliures.

La parroquia de Sant Cugat del Valles. . . CLIII lliures XIII sous VI diners.

La parroquia de Sant Marçal. . . LXVI lliures XII sous VI diners.

La parroquia de Ripollet. . . XV lliures.

La parroquia de sant Adria. . . III lliures.

La parroquia de barbara. . . XXXXI lliures X sous.

La parroquia de Moya. . . LIII lliures V sous.

La parroquia de Castell terçol. . . XXXX lliures.

La parroquia de Castell cir. . . XI lliures III sous VI diners.

La parroquia de granera e Roudor. . . XX lliures.

La parroquia de la garriga. . . XXVII lliures.

La parroquia de durius e de canyamas. . . XXIII lliures.

La parroquia de Robi. . . XXV lliures.

La parroquia de Argentona. . . XXXII lliures.

La parroquia e terme de gallifa.. III lliures X sous.

La muller de mossen Yuany de senmenat. . XXVIII lliures X sous.

Dugas observacions tenim á fer á aquest memorial. Es la primera la poca escrupulositat ab que seria feta sa redacció, puix que ab Vilanova de La Roca havem de creure s' hi compren tot lo terme del Castell, del contrari no 's concibiria com dita barriada, hagués á pagar major subvenció que Cardedeu, Moyá y altres parroquias importants. En segon lloch, aquesta divisió de la provincia del Vallés deuria respondre á un orde purament administratiu, y per los efectes de la cobranza, puix hi figuren Argentona, Dos Rius y Canyamars, quinas vesants son del Maresma, Moyá y Granera també fora del Vallés y quinas ayguas van á parar al plá de Bages; y en cambi en lo memorial encomanat á Andreu Montserrat, qui havia cárrech d' efectuar lo cobro en las parroquias del Maresma, s' hi continuan Sant Celoni, Montcada, Santa Perpétua, Mollet, Montmoló y Mont-tornés que indiscutiblement forman part de la regió del Vallés.

En aquest temps Granollers no volgué quedar enrera en los preparatius fets á La Roca pera resistir qualsevol atach del enemich. Axí es que feu grans despesas en reparacions de murs artallaries polvores e altres coses necessaries a la munició e defenció de la dita vila e poblats en aquella e llurs heretatjes. Y pera subvenir á aquellas, lo 23 de març de 1466. Pere IV atorgá á dita vila la meitat dels censals que allí 's prestavan, considerant que perdut Granollers ho serian igualment los dits censals (a).

(a) *Comune IV Petri Comestabilis Portugalie.*—Registre 15 Intruso, foli 46.

Y lo 3 d' abril de 1466 lo Rey investeix al donzell Francis de Montbuy, del càrrech de Capitá de *la vila de Granollers termens e districte de aquella als actes de guerra tant solament*. Entre los emoluments que li concedeix hi ve que puga exigir la meitat *dels quintos de qualsevol cavalcades corregudes o preses quis faran ab empresa o per homens qui exiran de la dita vila per fer dites preses o corregudes o altres qui aquelles dins la dita vila o sos termens e districte metran o en altra manera fossen tenguls en la dita vila pagar lo quint. Reservada a nos e a nostra Cort la restant milat*. Li prohibeix encautarse bens dels rebelles, y condemnar ó absoldre criminals (a). En la acta del 23 de Juliol de 1466, de las deliberacions de la Generalitat de Catalunya, se diu que Francesch de Montbuy fou nombrat capitá de Granollers y de tot lo Vallés. Lo 20 de Febrer de 1467 los diputats acordan *que lo honorable en ffranci de Montbuy donzell qui vuy es Capitá de la vila de Granollers que la dita Capitania li sie ampliada, ço es que sie Capitá de la vila e terme de Granollers* (b). No dexa d' haverhi alguna confusió en eixos documents.

D' unas qüestions, que ignoram sa causa, havém noticia ésser tingudas entre Torrelles y lo capitá del Vallés, Roger de Rosanes y Frà Jofre de Millars, prior y capitá de S. Miquel del Fay. Axi ho llegim en una acta dels diputats de la Generalitat, de data 22 de Desembre de 1466 que diu (c): *Item remeteren als dits Senyors diputats e Sisena la altercacio que es entre mossen Marti Johan de torrelles cavaller de una part e lo honorable en Roger de rosanes donzell capita de valles e lo Capita del Monastir de sant Miquel dez fay* (d) *de la part altra, per ells actaridora e reposadora sens referir*. Aquest altercat se resolgué nombrant una comissió de diputats y concellers de Barcelona, facultantlos pera sentenciar sens necessitat d' ul-

(a) Registre 26 Intruso, foli 58.

(b) Delliberacions dels Diputats 1465—69—foli 214.

(c) Delliberacions dels Diputats 1465—69—foli 189.

(d) Lo 31 de juliol de 1466, segons llegim en los acorts de la Generalitat de Catalunya, fou nombrat capitá *del Monastir e força de sant Miquel dez fay* lo Reverent frare Jofre de millars Prior del dit Monestir.

terior acort de las respectivas corporacions. No sabém si ho lograren immediata y facilment, mes es de creure que no fou la pau durable, atinent á que lo 23 de juliol del següent any de 1467, en la acta del concell ordinari de la ciutat de Barcelona, hi llegim: *Item hi fonch posat: Com per reho de la bandositat que era en valles, per pacifficar aquella covenia esser hi tornat trametre en companyia del honorable vaguer lo honorable mossen Galceran dortigues.*

Al comensar l'any 1467, Joan II vol acabar la guerra atacant lo principal cap de la revolta, á quin intent avansa pel Vallés vers Barcelona. Los Concellers atents á tot, escriuhen als Jurats de Granollers, lo 16 de febrer, pera que prenguin las majors precaucions de guarda y defensa promerentlos la ajuda de Bofillo de Judice y Bertrán d' Armendaric, los qui ab sas companyias tenian orde de baxar del Ampurdá. No es d' estranyar exa sollicitut, puix se tractava d' una vila que era carrer de Barcelona (a). Lo 17 de febrer, Joan II s' apoderá de Sabadell, Montmoló y moltas poblacions del Vallés, que no havían ni murallas ni castells. Perduda la part baxa del Vallés, los diputats de la Generalitat pera millor guardar la alta, elegiren capitá de la vila de Sant Celoni al honrat En Joan Juliá, ciutadá de Barcelona (b), ab data de 20 de febrer. Emperó estas precaucions no privaren de que la part alta, ab Granollers, vingués á mans del Rey de Navarra, si bé ignorám en quína data succehí y cóm esdevingué lo fet. Pere Joan Ferrer hagué l' encárrech de restituir la capital del Vallés á mans de la Generalitat de Catalunya, entrant dins la vila lo 3 d' Agost, mercé á haberli sigut franquexat un portal. Seguidament y pera posarhi orde castigá als partidaris de Joan II, entre ells á tres dels Jurats de la vila.

Lo 3 d' agost de 1467, Martí Joan de Torrellas, qui s' havia mantingut ferm en son Castell a despit de lo que sucsehía á son voltant, reb una carta del Lloctinent de Reyner d' Anjou, á Catalunya, lo Duch de Lorena, encomenanti prengué á mans suas certs moros que 's se-

(a) *Pere Joan Ferrer, militar y Senyor del Maresma*, nombre. VIII.

(b) *Delliberacions dels Diputats 1465—69*, foli 214 (Arx. Ar.)

rían desembarcats en lo Maresma, prop Badalona, los qui foren presos per gent d' Argentona y dels pobles vehíns. Una vegada en son poder, Torrelles devía guardarlos fins que pel Primogénit fós decidit á qui 's pertanyían, tota vegada que era qüestió sobre de llur possessió (a).

En aquest mes la capitanía de Torrelles pren major extensió. Entre las cartas escritas pel Primogénit Lloctinent á 14 d' agost de 1467, hi ve continuada la següent anotació: *Una patent dreçada a tots e sengles habitants e poblats en lo loch de la Rocha de Mombuy e de Canovelles manan los stiguen a comando e ordenacio de mossen Marti Joan de Torrelles Capita general de la armada de mar e que no fretura venir neguns dells a servir aci al Sr. primogenit ne obeir negun altre Capita sino al dit mossen Torrelles* (b). Aquesta nova nos ensenya com Torrelles hauría navegat. De que prosseguía ocupantse dels afers de mar ne será evident mostra la carta del 26 d' Agost de 1467 escrita pels Concellers de Barcelona al Lloctinent Duch de Lorena (c).

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI.

(a) *Argentona històrica*, nombre. IV.

(b) *Promiscuum II Turbationis Joannis II.* Registre 62 Intruso, foli 104 (Arx. Ar.)

(c) *Lletres Closes 1462—68* (Arx. Mun. de Barcelona).

SECCIÓ FOLK-LÓRICA

DE MAS EXCURSIONS

En Jaume de Ca'n Valent

(Historia de un Guia)

Molt difícil, per no dir impossible, té d'esser al home que pren estat com se sol dir y mes sens haberla buscada, trovarse ab una muller que tinga perfecta afinitat de caràcter, idees, gènit, costums, gustos y aficions ab son espós; es dir, ab «*La mitja taronja*.»

Aquesta sort tan portentosa Deu me la dispensá. puig al casarme, fá ja la friolera de 27 anys, me trobí ab una senyora que tot essent molt virtuosa y cristiana, practicánt sempre bonas obras, no oblidant may la caritat, com també portant al puny la administració económica doméstica, era ensemps un ver *Sportman*.

Vejau la casualitat. La coneguí l' any 1865, anant jo d' excursió, mentres ella ab uns parents seus 's dirigia á Sant Cugat del Vallés. Jo també hi anava: pel camí d' etzar 'ns trobárem, no 'ns habíam vist may, férem coneixensa, élla passá una temporada á Sant Cugat y com jo hi anava sovint, de la mútua simpatía 'n vingueren relacions, á las que en breu temps un capellá hi doná la benedicció.

Ella era una amassona; sabía anar á cavall ab totes las regles de i' equitació, saltant obstacles quan 's presentavan. Caminava com un correu d' espardenya 8, 10

y mes horas sens descans, fent excursions ab mi y també cassant, empaytant las perdius y perseguint los cunills que vos dich no 's reyan pas d' ella. De pescar no 'm parlém pas, ab la trema no n' había agafat poch de peix en las rieras de St Miquel del Fay, de Gallifa y de St Llorens Savall, com també en lo Tordera Superior, rius d' Arbucias, de Breda, riera Major, y en las altres corrents d' ayguas del Montseny, aixís com també en las de Collsacabra y de las Guillerías. Pera acabar, vos diré: que si may aneu pel Montseny, ó per la regió de Sant Feliu de Codinas, encare trovareu moltas personas que tenen ó deuen tenir mes de 40 anys, que vos parlarán de una senyora que la gent senzilla de la montanya anomenava «*La Cassadora.*»

Lo lector preguntará ¿A qué ve tanta historia? Tot quadro deu portar un march, responch jo. Havém fet ja lo march, aném donchs al quadro.

Comensaré per dirvos, que deixantnos portar per nostras aficions, ¡podeu contar si un matrimoni ben avingut com eram, dotats abdós cónjugues de una naturalesa vigorosa y robusta, no havent tingut la ditxa de poder gosar del incomparable plaher, de l' inmensa satisfacció de tenir fills, volent distréurens d' aquesta pena ab prou delit y medis, no 'n fariam pocas d' excursions! Sobre tot en l' estiu, pera no dir en tot temps.

Aixís es, que en lo mes d' Agost de 1880 férem una llarguíssima excursió en los Pyreneus Orientals, Serras de la Magdalena, de Collsacabra, de las Guillerías, del Alt Empurdá, de la Garrotxa y del Montseny, y llavors fou, quan tinguérem ma muller y jo, ocasió de fer la coneixensa del que motiva aquest treball, que empench, inspirantme tant sols en un sentiment de justicia y agraphiment, pera rendir tribut á la memoria del que ja fa temps descansa en pau, y que fou mon mestre en l' excursionisme, que si be era molt humil, per caréixer d' instrucció y per sa modestia, era home de certs mereixements y molt práctic en l' excursionisme, puig fou l' home que palm á palm coneixía Catalunya, ja que de Cap de Creus, ó de Cerbère, ó mellor dit del

Peni y Sant Pere de Roda al Ebre, y del Mediterrani als Pyrineus fins á França, la tenia recorreguda, á peu; ab lo paquet del paquetaire, ab lo fusell del miquelet, ó voluntari, ó be ab lo cistell del marxant, moltes y moltes vegadas.

Com acabo de dir, després de recórrer los Pyrineus Orientals, lo dia 24 d' Agost del esmentat any de 1880, procedents d' Olot ab ma muller, arrivavam al poble de *Sant Esteve d' En Bas* á la cayguda de la tarde, hostant-jantnos á *Can Estevot*, y com 'ns proposavam fer l' ascensió al magestuós Puigsecalm y á Santa Magdalena, lo dia següent, essent *En Bas* lo punt de partida, considerarem convenient pernoctarhi ab l' objecte de poder buscar ab prou temps un bon guia y posarnos en marxa ans de trench d' auba, á fi d' evitar 'ls raigs ardorosos del sol durant lo primer ters de la gran pujada.

La primera diligencia que férem al arribar, fou procurar-nos un bon matxo de sella pera ma senyora, que trovarem tot seguit, mercés al hostaler qui 'ns facilitá lo mellor que tenia, y que per cert resultá excelent, y luego buscar un guia 'ns digué l' hostaler:

Respecte al guia 'ns digué l' hostaler:

«Aquí tenim un home honrat y prudent, que no tant
»sols es lo mellor guia de la regió, sinó de tota la Ca-
»talunya fins al alt Aragó, de las Cerdanyas espanyola
»y francesa, del Conflent, Vallespir, Rosselló, Ariège y
»Andorra, puig fou fraginer, correu d' espardenya, mi-
»quelet, contrabandista, paquetaire, voluntari, y servi
»de guia en las guerras dels set anys, dels matinés y en
»las derrereras hagudas, á las que posá terme l' adveni-
»ment de Don Alfonso XII, als quefes de las columnas
»dels governs legalment constituits, y are que está ja
»entrat en anys, fa de marxant ab lo cistell á l' esquena
»y quan torna á sa casa ajuda á mantenir á sa germana
»fent culleras de boix. Vagi vosté, á véure'l, ja li ex-
»plicaré hont viu y cregui, que si vosté 'l pot agafar 'n
»quedará molt content, li farà coneixer tota la terra ca-
»talana d' un cap á l' altre, y com no té gens d' ambició
»ni necessitats, ab poch diners lo farà content, y en-

»care que veurá que ja es vellet, no 'n fassi pas cas,
»puig tindrà que forsar la máquina pera poder seguir,
»tant á la pujada com á la baixada, al que alguns anomenan «*Lo Marxant brut*» pero que es conegut y anomenat per tothom, encare que son verdader nom y apellido es el de «*Jaume Puig*», per «*En Jaume de Can Valent*.»

Ja podeu créurer que no 'm faltá diligencia tractantse de tan bona adquisició. No es cosa tan fácil toparse ab un guía de tan raras condicions, aixís es, que als pochs minuts, ab las senyas que 'm donáren, al arribar á la darrera casa de la part extrema superior Sud del poble, girava á ma dreta, deixant 'l camí y atravesant l' era que precedia á la minúscula casa, 's presentá á ma vista un encisador quadro de costums de la sencilla vida pagesa. «*Febo*» feya ja rato había traspasat á l' altra banda de las enlayradas y acingleradas Serras de Cabrera, lo cel rogent á ponent, que feya presagiar un dia clar y seré pero ardorós pera 'l jorn següent, destinat á empendre nostra excursió; reflectant las sombras precursoras de la nit que silenciosa avansava, quan los pardalets que s' ajocavan en las salzeredas del gemat Fluviá havían terminat ja llurs cants de despedida al astre solar que 'ls donava llum y vida, l' escassa claror del crepúscul vespertí iluminava á un home y á una dona, que sentats en toscas y baixas cadiras encare mitj á las foscas, treballavan pera guanyar lo «*Nostre pá de cada dia*.» La dona que filaba llí, era una simpática velleta, encare soltera, de més de 70 anys d' edat: apuntávan ja en son desarrollo las arrugas, y tenía bastant cabell, encare que tot blanch, la cara ovalada, de faccions agradables indicavan, que als 20 anys no debia esser despreciable; primeta y petita, pero proporcionada, pobrement vestida pero molt neta y endressada, 'm feu l' efecte d' una ben acabada figureta de pessebre.

En quant á l' home que era son germá, y com ella també solter, treballava encare, acabant sa tasca, fent culleras de boix; tenía y aparentava uns 68 anys, era primet, ab algunas carns, d' estatura regular, ben pro-

porcionat, cara rodona sense cap pel, las faccions regulars, ulls petits però molt vius, lo cap poblat de cabells entrecanosos molt atapahits, en forma de llargas grenyas, que puguavan per surtir de la barretina vermella ab vora negra, que rematava sa persona, camisa de cotó ratllada ab una corbata formant nus, que sostenia un anell de metall groch, un jech y ermilla de vellut blau ab botons daurats, ja estantissos, un pantalon també de vellut blau, cenyit al cos per una ample faixa vermella, de cotó ó de llana, y espadenyas de cinch betas, ab mitjons, completavan son trajo, que ab tot rigor era 'l clàssich del traginer de l'alta montanya, ni mes ni menys, però vestint ab descuit. No 's necessitava gens de perspicacia pera distingir que la germana vestia pobrement pero ab pulcritut, y en cambi son germá ab la deixadés que 'l vegi, justificava que en lo poble hi hagués qui l'anomenava «*Lo marxant brut*». Aixó no era pas veritat. Si haguessin dit: *deixat*, ó *abandonat*, en lloch de *brut*, res tindria que dir'hi.

Ab pas ràpit 'm dirigí als dós germáns que sorpresos en son treball, 'm miraren ab estupefacció, y sens donarlos temps de preguntarme, 'ls vaig parlar d'aquesta manera, fent alusió al home.

—¿M' han dit en lo poble, que vos, que haveu recorregut sens interrupció desde fa mes de 50 anys tot Catalunya, pagant, podriau acompanyarme en calitat de guía, en una excursió que projecto fer per aquesta regió y altres de vehinas?

No sé si fou per cortedat ó carencia de tracte social, que «En Jaume» deixá de contestarme. Tinch la seguretat de que son silenci fou degut á son caràcter aixut y huranyo, tan avaro de paraulas, puig més tart, l'experiencia 'm demostrá que 'm costá sempre grans treballs fer-lo parlar, y que ni ab un ganxo se li podia arrencar una paraula.

Repetida ab accent mes terminant la pregunta, y després de mirar «En Jaume» á sa germana, vejent que aquesta en la expressió de llur fesomia no revelava la menor contrarietat ú oposició, rasantse 'l cap y mitj

tàrtamudejant, empleant monosílabs com si ab un ganxo se li arranqués la paraula 'm digué: — «Si be es veritat que coneix molt la terra catalana y 'm son familiars »camins y curriols, com só un bestia com tots los que no »sabém de lletra, no 'm sé espressar, y per lo tant no li »serviré.....»

— Vamos, home, jo sé que vos agrada correr lo mon, y luego vos pagaré be 'l jornal, que vos valdrá mes los días que vindreu ab mí, que no pas lo fer culleras, ò be córrer per las montanyas fent de marxant ab lo cistell al coll.

— Vosté coneix la meva flaca... M' agrada molt y molt lo córrer pel mon y ab aixó 'm tenta; en quant al jornal no 'n vull pas, tant sols vosté 'm mantingui y 'm pagui al despedirme, un parell d' espardeyas y 'l viatge, pera retornar ab ma germana, mentres aquesta hi vingui be. Si vosté fa per mí y jo per vosté y abdós quedem contents, te guíu per sempre.....

Prompte quedárem arreglats, convinguérem en lo itinerari, que fou 'l que ell m' indicá, y 'ns donárem una estreta de ma, quedant que al ensedemá á las 4 del matí, ell vindria á reunir-se ab ma muller y ab mí.

En efecte lo día següent á las 3 y $\frac{1}{2}$ de la matinada, l' home trucava ja á la porta del hostal y com ja 'ns trobá en peu y ensellant lo matxo, ans de las 4 'ns posavam en marxa.

«En Jaume» s' empenyá en no deixarme portar l' *hore-sac*, ó sia la motxilla, que tenia ja en la esquena, me l' arrencá, se la colocá en la sua y tot seguit ab una vara de freixa capsada ab una corretja á la ma dreta, y la esquerra posada á l' esquena sota 'l jech, 's posá á caminar á pas seguit com un minyó de 20 anys. Ma esposa 'l seguia montada en un esbelt matxo, luego venia 'l mosso de peu, que com se convingué, desde 'l Puigsecalm devia entornarse á *En Bas*, ab la caballeria, y jo tancava la marxa.

'Ns dirigirem á St. Privat, luego anárem á admirar las esgarrifosas *Escálas y Salt de Sellent*, que recomano á mos lectors, puig es lo seti més notable de la regió; (ve-

gis mon guia «*Del Fluvià al Ter*») y retornant à St. Privat, després d' esmorsar, pujàrem à las ermitas de las *Olletas* y de *Sta. Magdalena*, anant à dinar à *Pla Traver* pujant luego al *Puigsecalm*, pera tornar à *Pla Tracer* à pernoctar'hi

Voleu créurer que durant tota la excursió no s' obrí may la boca d' «En Jaume» mes que pera menjar ó béurer y fumar la pipota..... A totas las preguntas que se li feyan sols contestava ab moviments de cap afirmatius ó negatius, y si molt se l' apretava tot lo més ab monosíl·labos. ¡Pero, Deu meu, quín caminar, als 68 anys! Caminava més que 'l matxo, no era possible seguirlo; al arribar al vespre després de tant pujar, ab un sol de foch, era natural que l' home estés cansat... pero res d' aixó, 's trobava com al llevarse. Menjava molt poch y bebia *poqueta* cosa; durant las primeras excursions que feu ab mí, com era molt prudent y li costava empéndrer's la mes petita llibertat, s' passá mes de un any à demostrar alguna confiança y un poquet de *sans gêne*; pero luego que 's convencé de que podia béurer, traguejant ab llibertat, y que jo tenia un gust tot especial en que se li escalfessin un xiquet las orel·las, llavors l' home 's corria y no li venia pas de un porró, pero com era tan circunspecte no bebia si no 'l convidava moltes vegadas. Llavors deya:—Vosté 'm fa béurer; á mí m' agrada molt 'l vi, un grà massa, perque soch pobre y no 'n puch béurer gayre; y vosté m' excita y 's gastarà inútilment 'ls diners; vol riurer á la meva esquena, pero s' en portará xasco, perque encare que 'm tiri al cos cinch porrons, no aniré pas de tort.

L' home tenia rahó, cinch anys vingué ab mí y fou lo meu company inseparable d' excursions. ¡Si en férem!... Durant quatre estius seguits no 'm deixá may en los tres mesos de Juliol, Agost y Setembre, y á la veritat, tan sols una vegada 'm recorda que 'l vegí anar de tort. Era pel Setembre de 1883. dinarem á *La Roïllada* anant de pas cap á *Falgars* y á *Joanetas* y per cert que aquell dia no va béurer pas en excés: sols dos porrons va absorbir; digué que no 'l trobava pas gens cristià aquell

vi.—És de matrícula y 'm farà mal.—No 'n vull pas mes.
—L' home tenia rahó; era adulterat, y lo cert fou, que al rebassar lo bosch de *Pujalriu de Falgars* á la hora de la *Rotllada*, «En Jaume» feya esses; llavors sí que xarrava, va parlar més aquella tarde que en tot lo temps que 'l conegué. Pero no perdé may la serenitat. Veyaune aquí una proba. Atravessavam un gran y atapahit bosch de faigs. quant l' home 's posá sério y 'm digué:—Avuý sí que riu de gust; puch anar de tort, pero no estich pas borratxo, y pera donarli una proba de que tinch lo cap clar; (allargant lo bras indicant una abrupta cinglera, tapadas sas escaletxas per brollas)—¿veu aquella cingle .reta? Allí entre la brolla fa dos anys que hi tinch una destrál amagada: puig are aniré á buscarla y la trobaré.
—L' home s' enfilá cingle amunt, buscá, y als 5 minuts lo vegí que baixava ab sa destrál y brandintla digué:—Veu cóm estich seré—y s' en torná á deixar la destrál en lo meteix lloch.

L' ensendemá al matí, lo mosso de peu ab lo matxo, s' en torná á *En Bas* y ma muller y jo per la *Font de Sant Bartomeu y Coll de Bracons*, acompanyats d' «En Jaume», qui 'ns portava á l' esquena 'l fato, ó sía: ma motxilla ó l' *havre-sac*, y la minúscula maleteta de ma costella, tot xano xano, anárem á *Cal Ferrer de la Bola* y allí 'ns quedárem fins al matí del día següent, que pujárem á *Cabrera y Ayats*, pera anar á la *Rotllada* á dinar, y pernoctar á la *Salut*.

Desde la *Salut* anárem al *Far y Rupit, Mondoys, Susqueda, Amer, Anglès, Ossor y Sant Hilari*; luego cap á *Arbuçias y Breda*, hont prengüerem comiat d' «En Jaume», que després de caminar més d' un mes ab nosaltres, lo férem quedar un parell de días, pera descansar.

Pera demostrar los sentiments nobles del guía que motiva aquest treball, dech fer constar: que al arribar á *Breda*, contí que havia estat 32 días ab nosaltres y que á 10 rals per día, feyan una unsa, que li posí á la ma. Al sentir lo contacte de dos monedas d' or de 25 pessetas, y 6 de plata de 5, l' home saltá com si una víbora l' hagués picat.—¿Qué 'm dona? ¿No ha fet prou de mantenirme?

No vull més que un parell de duros pera tornar á casa y un parell d' espartenyas.—Traball, y no poch, me costá que m' aceptés un trajo enter de vellut, dos parells d' espartenyas, una faixa, una camisa, sis mocadors de moca, un pel coll y cinch duros en diner.

Era tant l' afecte que aquell home sentia per nosaltres, que al despedirse plorava á llágrima viva... ¡Pobre Jaume!....

No havían transcorregut apenas dos mesos, quan es-criguí á «En Jaume» pera que 'm vingués á trobar á *Banyolas* pera fer excursions per las montanyas de la *Garrotxa*, *Rocacorba*, *Finestras*, *Mare de Deu del Mont*, de *Santa Pau* y als volcans de *Santa Margarida*. Permaneixérem unas duas semanas en aquellas regions y 'ns comprometérem pera l' estiu de 1881. Pel mes d' Agost 'ns trobárem á Vich y durant un mes y mitj, no 'm corrérem pocas de montanyas, desde las *Valls del Alt Llobregat* á las del *Alt Ter*, y del *Llusanès* á las *Guillerias* y *Collsacabra*.

Pel mes de Octubre de 1881, ab lo bon amich y consoci En Joseph Canal animat y molt práctic excursionista, férem una alegre y preciosa excursió á las *Serras de la Magdalena* y á las de *Collsacabra*. Escriguí á «En Jaume Puig», qui no feu falta á *Olot* lo día que se li va indicar..... ¡Quína alegría tingué al veurem!..... ¡Pobre Jaume!

Ja no era 'l mateix, si be parlava poch, era mes expansiu, pero no podía deixar de fer *l' andorrá*... Ho tenia á la massa de la sanch.

Passàrem un día á *Olot*. «En Jaume» ab las suas agudesas, ab llurs ademans y gestos, movent 'l cap y arronsant las espatllas y volent fer *l' andorrá*, excitá 'l bon humor de mon amich Canal.

En Canal, de mos amichs es, sens dubte, qui té mellor sombra. Es molt xistós, fá las bromas ab molta serietat y gracia, pero de bon género, ab una naturalitat sens igual; y com de tan viu se pert de vista, després d' háverlo posat al corrent de las genialitats de nostre guía, li féren tanta gracia, que 'l prengué per son comp-

te, y sobre tot, quant després d' endressarli mil pregun-
tas que li eran contestadas per moviments de cap y d'
espatlles, tant l' apretá «En Canal» preguntantli res-
pecte de las distancias del itinerari acordat, que no po-
guent callar mes «En Jaume», que per tota resposta,
com á darrer recurs, se rascava 'l cap, quan En Canal,
pera excitarlo li digué:—¿Per qué no 'm voleu con-
testar?—Perque sempre só tingut 'l costum de fer *l' an-*
dorrá—digué «En Jaume». Aquí fou Troya. Ja 'n tingué
prou En Canal. No 'n volgau mes de tabola; desde
aquell moment 'l guia pera En Canal ja no 's digué
«En Jaume» sinó *l' andorrá*. Poden créurer que li posá
la paciència á proba.

La excursió durá una setmana escassament. Alló va
ésser una broma contínua. Era qüestió de trencarse de
riurer. «En Jaume» caminava devant més sério que un
mestre de ceremonias, y de tant en tant 's sentia la bur-
loná veu de En Canal que preguntava:

—¿Quán hi há, Jaume, fins á tal punt? ¿Hónt som
are, ? «En Jaume» callava, l' altre tornava á preguntar,
tornava á callar lo guia, y quan 's veyá assediat per
En Canal, movent lo cap y las espatlles, tot murmu-
rant entre dents responia:—No ho sé. Faig *l' andorrá*.—
Llavors esclatava una tempestat de riallas.

En Canal feu un descobriment. El de que en Jaume
era un termómetro, puig observá al segon ápat que
férem, que aixís que «En Jaume» aixecava lo porró
pera béurer á gallet, tot seguit la suhor li corria cara
avall, en son quarté superior de ma dreta, aixís es, que
mentres la part esquerra del cap y la galta idem esta-
ban secas, en cambi, en las de la dreta l' aygua corria
cara avall.

—Dónam 'l termómetro—'m digué «En Canal», li doní
y aplicantlo á la galta dreta de «En Jaume» y luego á
la esquerra, trobá que la temperatura de la primera era
molt superior á la de la segona. La veritat era que
quant bebia de gust, «En Jaume» solia xerricar de va-
lent y sempre li suhava la galta dreta y 'l cap de la ma-
teixa má. Aixó es la veritat.... Pero també ho es, que l'

guia, que era home de recursos, no 's desconcertà ab nostra brometa. Aquesta tingué lloch en la casa del *Ferrer de la Bola*. Estavam sopant, la taula era quadrada y quatre estavam sentats. «En Jaume» tenia la dreta al Nort, y la esquerra al Sud. y de repent 'ns digué—Vostés que portan una cosa que 'n diuhen la brújula. mirin, donchs, á quin punt cardinal estich sentat—Al Nort, diguérem—Deu esser á la ma dreta... Veritat?... puix reparin vostés, que en totas las montanyas que avuy havem recorregut y també en las que 'ns rodejan han observat que en las vessants del Nort l' aygua hi corre arreu y están plenas de fatxedas, mentres en las del Sud que están pobladas de roures no s' hi troba ni una font y totas están secas; aixís es que jo só com las montanyas de ma terra. A la dreta hi tinch la fatxada y la roureda á ma esquerra y per assó també suho per la part de la fatxada.

Seria difús parlar més de tots los incidents á que donà lloch l' excursió feta ab l' amich Canal. Seria cosa de may acabar. May, may y may en ma vida, só rigut tant..... Va ésser una brometa contínua.

A Vich al pèndrer comiat de «En Jaume», 'l vegí tan conmogut, 'm demostrà tanta pena al deixarme, que li diguí...—Veniu ab nosaltres—y l' home 'ns seguí á Barcelona y permanesqué uns quinze días en la nostra companyia, habitant ma casa, en la que ell no s' hi trobava prou bé, perque deya que malgrat la llibertat que li concediam y l' afecte que li demostravam 's trobava cohibit, y que preferia viurer ab sos costúms, ab la cistella de marxant corrent las casas de pagés de la montanya. En una paraula, 'ns deya:—Vull ésser aucell de bosch y no de gabia.

Lo caràcter franch, alegre y animat de «En Canal» que tanta facilitat té en expressarse, sas figuras retóricas tan plenas de xistosas graciositats, y aquella brometa contínua, van modificar algo aquell caràcter tan sornut, y tant fou aixís, que al tercer dia «En Jaume» ja parlava un poquet més, y fins reya alguna vegada, sobre tot, quan de vespre al sopar, al arribar los pos-

tres s'animava la broma. Aquesta pujava de diapassó, quan ell veyà que de las motxillas 'n sortían los formatxes de Holanda, Gruyère y Roquefort, que tant li agradavan, sobre tot lo de Roquefort. N'hi donavam primer de Holanda, luego de Gruyère, llavors deya:—Aquest sí que es bó;—pero quan 's posava 'l de Roquefort á la boca, llavors ab fruició exclamava:—Qué es bó aquest.—Quína picantor més bona.—'M farà béurer un porró més...—Are sí que correrá de valent *l'aygua per la fatxada*... Bebém, bebém...

Posém punt á la animada excursió feta ab l' amich Canal, perquè si volgués descriure totas las brometas, pero de bon género, que tingueren lloch ab «En Jaume», no n'hi hauria pas prou ab un número del BUTLLERÍ.

Ab «En Jaume» ja no 'ns tornárem á véurer fins al mes de Abril de 1882 en que, lo día 14, 's reuní ab nosaltres. Vingué á trobarnos á Vich lo esmentat día al matí, y per la tarde ja surtíam de la ciutat d' Ausona ab ma muller, unas senyoras amigas y un jovenet. Las donas que eran tres y 'l jove, anavan montats en quatre excelents matxos de sella del Reyet, baix 'l cuydado de «En Patata». Aquest celebrat mosso de peu, que es lo mellor en sa classe de tot Catalunya, com es natural, anava á peu, jo també com «En Jaume» que 'ns guiava, y que en Canal bateixá ab lo sobriquet de *l'andorrà*.

En aquella excursió, que fou un passeig que durá vuyt días, va ocórrer un fet que m' evidenciá com ja ho suposava, 'l singular valor personal y la gran serenitat de ma esposa, cosa rara en una dona y que molts homes y molts no ho farían.

Eran las 11 y 45 minuts del día 17 de Abril de 1882, quan després d' haver deixat en la font de Sant Bartomeu, preparant lo dinar, las duas senyoras amigas de la meva, ab lo jovenet y «En Patata», que no volgueren fer la ascensió al Puigsecalm, tranquilament caminant pujant á pas de home vell, anant de passeig, 'ns dirigíam al Puigsecalm, lo gegant de tota la regió.

Passat y als pochs passos del Collet de Clivellès, que dista uns 10 minuts del cim de Puigsecalm, lo terreno 's

deprimeix en termes que sols permet 'l pas de una persona.

Lo camí puja envers al Sud y Sud-Est, á ma esquerra hi há com una coma ó sia un barranch, ó plan inclinat, encare que poch profon, rublert de bosch atapahit de fatxada, y á ma dreta lo camí passa per la vora meteix de un esgarrifós cingle ab un precipici de uns 500 metres tallats á pich sobre l' abim, que es lo meteix del *Puigsecalm*. Lo barranch ó sinuositat de ma esquerra 's trobava com tota la fatxada cuberta per la neu, una gran congesta congelada de alguns palms l' omplenava. Al aribar á la congesta, que era allá meteix hont lo camí 's deprimeix per causa del horrorós precipici, es precis passar en filera, puig duas personas no poden passar de costat; per aquesta rahó «Na Mave-la», ma muller, á peu, apoyada en un bastó, ó vara de freixa, obría la marxa deleitantse mirant al precipici de ma dreta. jo la seguía apoyantme en mon bastó y «En Jaume» seguía darrera, també apoyantse en una vara de freixa.

De repent 's pará ma senyora, y tocant ab lo bastó una cosa estranya que li paregué un gros excrement, dur, envollat en pels de llana, exclamá:—¿Qué es aixó, Jaume?—Aquest s' avansá, s' agupí, y digué:—Qué vol que sia, es un cagarrot encare calent. de un lloparrot que no pot ésser gens lluny d' aquí.—Lo camí en aquell indret descriu un ángul de uns 90 graus. Al moment de incorporarse «En Jaume» y posarse en marxa la exígua caravana, al primer pas que donárem, desembocá en lo camí, en direcció oposada, un colossal llop que caminant al pas, mirantnos de regull al creuharse ab nosaltres, passá á la nostre ma esquerra, casi tocantnos la roba. No 'ns donárem pas compte del llop, fins que hagué passat, y á fé, que era pesa. Tan prompte va passar, instantivament, sens dirnos res, 'ns girárem y llavors vegérem que 'l llop estava aturat y 'ns mirava ab estupefacció, però aixís que vegé que 'ns aturavam y 'l miravam, va tal volta entrar en por, llavors ab la qua y las orelas baixas 's llensá entre la congesta de neu y alleugerant lo pas se perdé entre las fatxedas.

Sens canviar nostras impresions seguirem caminant á pas de passeig, com si lo llop hagués sigut un gos falder y als 10 minuts eram ja al cim del Puigsecalm.

Sentats en los enderrochs de la que fou la torre, que serví pera la triungulació, parlàrem de la sorpresa del lloparrot y per indicació de ma muller, al baixar, tot y fent marrada á reunirnos ab las senyoras, jovenet y mosso de peu, que 'ns esperavan en la font de Sant Bartomeu, pera dinar, volguérem passar per lo sot de la fatxada fent més de $\frac{1}{2}$ hora de marrada, á fi de véurer si tornavam á trobar lo llop. Podeu comptar al arribar á la *Font de Sant Bartomeu* pera dinar, y al explicar á las amigas de ma muller l'aparició del llop. ¡Quína gatzara, quína por!..... 'S diná més que depressa per la por del llop, las que no 'l vegéren, y á las 5 de la tarde, ja eram á *Can Ferrer de la Bola* pera seguir lo dia següent cap á *Cabrera, La Rotllada, La Salut, Lo Far, Rupit, Susqueda, Amer y Girona*.

Aquesta vegada també «En Jaume» 'ns acompanyá á Breda y luego á Barcelona y pel mes de Juny vingué á trobarnos á la casa de *Coll de Pruit* (Collsacabra) y estigué fins al mes de Octubre en la nostra companyia, fins que 'ns en tornárem á Barcelona.

En l' any 1883, pel mes de Maig, 'ns donarem cita á la casa de *Coll de Pruit* en *Collsacabra*, y allí permanexerem fins al de Octubre, fent excursions. Al retornar á Barcelona, férem seguir á «En Jaume» ab l' intent de que 's quedés á casa. Ab mil contemplacions y halagos li férem passar los mesos de Novembre y Desembre de 1883, Janer y Febrer de 1884, però arribá Mars y com las aurenetas pel Juliol «En Jaume» volgué volar cap al Nort.

En l' any 1884 'ns tornárem á reunir, passárem tot l' estiu ó la major part d' ell fent excursions; al arribar l' hivern com l' estimavam tant, volíam que 's quedés á casa en calitat de criat, però com l' any anterior s' en va anar. No va pas esperar lo mes de Mars y l' Abril, com las aurenetas en África. A mitj hivern de 1885 's va cansar de tenir massa bona vida, com ell deya, y digué:—Vull ésser aucell de bosch y no de gabia—y l' home s' en va

anar á «En Bas» en busca de la cistella. Al péndrer comiat estava com may havia estat més que afectat, comogudíssim. Com si pressentís la proximitat del seu fi, plorava á llàgrima viva y li costava despèndres de nosaltres... ¡Ns estimava tant lo pobre Jaume!... Al poch temps 'ns arribá la trista nova de la sua mort... Aquell dia va ésser de dol pera ma familia. ¡Que Deu lo perdó!

Ans d' acabar dech fer coneixer los datos biográfichs del que fou ensemps mon guía y amich, com y conforme ell me referí mes de una vegada sens tráurer ni afegir'hi una coma.

De pares pobres y molt honrats, á mitjans del primer quart d' aquest sigle nasqué en Jaume Puig (a) de *Ca 'n Valent*, en lo poble de *En Bas*.

En aquella época en que la instrucció era poch menos que desconeguda en los pobles de la montanya, «En Jaume», que era un baylet y tenia que buscar ofici pera guanyarse 'l pa, al esclatar la guerra dels set anys fou per sos pares enviat á Olot y allí 's colocá de mosso traginer en un hostal, puig com careixia d' instrucció y no podia ésser exigent, tingué que acceptar la ocupació que mes fàcilment li donés honradament los medis de menjar.

Quant lo seti de Olot, ell que no tenia opinió política ni llavors ni may, ni al morir tampoch, per més que sa vida fou molt accidentada, 's vegé molt á pesar seu obligat á empunyar las armas en favor dels lliberals, per més que li eran tan indiferents los carlins com los lliberals. Acabat lo seti, compromés com estava, no tingué altre recurs que seguir fent armas contra los que may havían sigut, ni foren, llurs enemichs, méstan prompte com trová medi de deixar las armas, guayantse honradament lo pa, 's posá á fer de traginer, ofici que seguí corrent tot Catalunya, fins l' any 1854. Aquest any tingué lloch la guerra d' Orient y l' exércit inglés va adquirir un gran nombre de matxos en la nostra terra, y en especial en Vich, Olot y la Cerdanya; fóren menester un regular nombre de homes pera la conducció y cuydado dels esmentats matxos durant la guerra; inútil dir que se bus-

caren los mes inteligents traginers, que foren molt ben pagats.

«En Jaume» assistí á aquella guerra que termená ab la presa de *Sebastopol*. Feta la pau, nostre home 's trobá ab bastants quartets, perque no va gastar res, y luego eran molt ben pagats y mantinguts los traginers catalans del exércit de *Lord Ragland*, que foren repatriats pel compte del govern inglés. «En Jaume» deixantse portar per sa flaca, puig la mania de córrer mon lo va dominar fins al morir, va demanar á la administració militar inglesa, una indemnisació en metálich pera rellevarla de la obligació que tenia de repatriarlo ab llurs companys, puig digué que volia anarsen á peu cap á Olot. Aixó va fer molta gracia als inglesos que li varen otorgar espléndidament lo que demanava, y veus aquí l' home que desde Constantinopla passant per la Rume-lia, Bulgaria, Rumanía, Hungria, Austria, Alemania y Alsacia, s' en aná tot passejant á peu, y permaneixent molts días á las principals ciutats, cap á París, hont hi feu una llarga estada. Per tot allí hont passá tot ho va voler véurer y quan vegí que 'ls dinerons se li acabavan, desde París s' en aná passant per Lyon cap á Olot á peu, hont arribá ab la bossa buyda, y altre volta á fer de traginer; pero tingué la sort, ja que tant li agradava viatjar, que al molt poch temps d' ésser á Olot vingué al port de Barcelona un vapor d' guerra d' Egipte pera carregar matxos y mulas pera l' artillería del seu exércit. «En Jaume» s' embarcá en lo vapor egipci y 's llogá ab un preu alsat pera acompanyar lo bestiar fins al Cairo y quedarse allí mitj any. Complerta sa contracta, havent fet diners, visitá Palestina ó sia la Terra Santa, luego torná á Egipte y en Alexandría s' embarcá cap á Trieste, allí desembarcá y á peu visitá la Italia, atravesá Suïssa y França entrant'hi per Bellegarde y sortintne pel Perthus y cap á Olot ab las mans á las butxacas á fer de traginer altre vegada.

Un día que li preguntava.—¿Còm ho féyau pera entén-dre la gent extranjera y pera que vos entenguessin á vos?—¿No se fan entendre los muts? Puig jo feya com

ells y tothom m' entenia y quant algú 'm dirigia la pa-raula, com me quedava en dejú, llavors *feya l' andorrà*.

Esdevingué la guerra d' Espanya y Marroch y «En Jaume» s' allistá en lo cos de voluntaris catalans y 'm sembla que 'm digué que fou assistent d' «En Sugranyes».

Acabada la guerra, torná á fer de traginer, luego pa-quetaire. També feu de marxant.

En 1872 comensá la darrera guerra civil; llavors servia de guía als quefes de columna. Quant la derrota de Cas-tellfolliit, caygué presoner de las tropas carlistas, però son cautiveri va durar pocas horas mercés á la sua as-tucia y serenitat. Escolteulo:

—«La major part de mos amichs eran carlins, molts: »havían fet la guerra grossa (la dels set anys), y en 1872 »tornaren á pendrer las armas. Era negra nit quant aca- »bá la acció ab la derrota y entrega del general Nouvi- »las y sa columna, de la qual jo formava part. Lo camp »de batalla estava sembrat de cadávres; entre ells 'm »semblá distingir lo de un carlí amich y de ma edat, lla- »vors m' ajupí, encengué un misto y m' atansí al mort, »quedant convensut de que lo cadávre era de mon amich, »un olotí; llavors 'm vestí ab son trajo, prenguí sa boy- »na y son armament; com ell no portava com jo pel á la »cara, era d' igual alsada y de carns que jo, pensí que 'm »faria passar pel mort que era amich d' infantesa, y'l día »següent m' escaparía, me poso l' armament y 'm reu- »neixo ab los carlins en lo mateix moment que passa- »van llista; com savia lo batalló y la companyia á que »perteneixia lo mort, allí 'm dirigí y 'm posí en fila.

—¿Fulano de tal? Cridá lo sargento, que passava llis- »ta que també era company meu. — *Presente*. — Respon- »guí pel nom del mort. Lo sargento 's girá de repent y »'m clavá la mirada, pero callá. Passada la llista, lo sar- »gento 's quedá sol y se'm dirigí dihentme: Jaume, 't só »conegut f..... Lo camp aixís que tinguís ocasió ans d' »auba, porque 't coneixerán y serás fusellat sens remi- »ssió per espia. Lo sargento amich 'm facilitá la fugi- »da, 'm posí en salvo, y valentme luego de bonas in- »fluencias, los carlistas m' indultaren, ab la condició de

»que may mes prestaria cap servey á las tropas del go-
»bern lliberal y aixó vaig cumplir'ho com home honrat
»que só, he sigut y seré sempre».

Durant lo temps que va durar encare la darrera gue-
rra l' *andorrà*, com li deya l' amich Canal, 's va dedicar
á fer de marxant, ofici que proseguí fins l' any 1885, que
entregá l' ànima á Deu en *Sant Esteve d' en Bas*, situat á
duas horas d' *Olot* l' esmentat poble, lo mateix en que
había nascut lo mellor guía de la terra catalana, qui va
ésser mon auxiliar, lo mes poderós, que 'm facilità molt
y molt ma tasca excursionista.

Barcelona 15 de Novembre de 1892.

ARTHUR OSONA.

SECCIÓ OFICIAL

I. MOVIMENT DE SOCIS

SOCIS ENTRATS

DEL 1.er DE OCTUBRE FINS Á LA FETXA.

SOCIS RESIDENTS

- D. Francesch Rubio.
» Ricart Anglada.
» Aveni Guillem y Guillem.
» Joaquim Cassadó.
» Lluís Badiola y Pujol.
» Albert Monteys y Serra.
» Miguel Augé y Carbonell.
» Joseph Calvet, Pbre.

SOCIS DELEGATS

- D. Ricart M.ª Canalda, à Lleyda.
Rnt. D. Domingo Lamolla, »
D. Ramon Soldevila, »
Rnt. D. Ramon Segalés, Pbre. à Montmell.
» » Eduart Cuscó, » à Marmellá.
D. Tomás Balbey, à Cardedeu.
-

II. DONATIUS PERA LA BIBLIOTECA

Per D. Joseph Reig y Vilardell: «Un Catalá Ilustre», (Lo Pare Bernat Boyl), y Monografias de Catalunya, Fascicle V, lletra B.—Barcelona 1892.—Del propi donador.

Per D. Joseph Brunet y Bellet: «Erros Histórichs» y «Colon. ¿Fué el verdadero descubridor de América? ¿Dónde nació?—Barcelona 1892.—Del propi donador.

Per «La Reforma Literaria», «Wladlina Letziuska», per D. Manuel Lorenzo D. Ayol.

Per D. Joseph María Rabassa: «Dos goitxs».

Per D. Francesch Carreras Candi: «Programas de las ferias y fiestas de 1892 y de la Exposición de Artes industriales del mismo año».

Per la Diputació provincial de Barcelona: «Presupuesto de ingresos y gastos 1892-93.—Barcelona 1892».

Per la Asociación Artística Arqueológica de Barcelona: «Album de Dibujos autógrafos», «Album Heliográfico de D. José Ferrer», «Monografía del Traje», «Album de la colección de D. Francisco Miquel y Badia», «Album de grabados escogidos», «Album de la sección de la Casa Real», «Album de la sección Arqueológica», «Album de indumentaria española».

Per D. Joseph Trajano Mera: —Obras de Solano.—Poesías.—Cumandá, (novela).—La Virgen del Sol.—Cántiga nocturna.—La musa y los héroes cristianos.—¿Por qué soy cristiano?—Discurso.—Traducciones del catalán.—Discursos y poesías, del propi donador, y «Revista Ecuatoriana».

Per D. J. Feixena Baetos: «Ideias geraes sobre l' evoluçao da Pedagogia em Portugal».—Coimbra 1892

Per D. Claudi Omar: «Poesías», «En Prosa, estudios diversos», del propi donador.

Per D. Antoni J. Bastinos: «Biblioteca del maestro».—Barcelona 1892.—«Almanaque Bastinos, 1892».

Per D. Antoni Rubió y Lluch:—Le Congrès International d' Orientalistes á Stockolmo.—Paris, 1892.—Exemplars de la Revista ecuatoriana Quito.

III. DONATIUS PERA LO MUSEU.

Per l' Exm. Ajuntament de Barcelona: —Una medalla conmemorativa del 4.^{rt} Centenari del descobriment d' Amèrica.

Per D. Joseph Fàbregas.—Una fotografia de la masia «Serra d' Agullats».

Per D. Francisco Maspons y D. Arthur Osona, com resultat de sa excursió á Montmell y Marmellá:—Un exemplar de *Turritellis Catedralis*.—Cuatre de *Ostrea crassissima*, Lamarch.—Un de *Ostrea gingensis*, Schlotheim; y un de *Ostrea ligitalina*, Dubois: recullidas en lo terreno mioceno de la Bisbal del Panadès.—Y un exemplar de *Pecten*.—Dos de *Trigonia Candat*, Agassiss.—Un de *Tylostoma*, Orb.: recullidas en lo terreno cretáceo de Marmellá.

IV. ACORTS Y GESTIONS DE LA JUNTA DIRECTIVA.

En la sessió de la Junta Directiva del 18 d' Octubre, s' acordà que totes las peticions de llibres se sometin á la aprobació de la Directiva, á qual efecte s' anotarán en un registre semanal totes las demandas que 's presentarán durant la setmana, pera donar autorisació per extraure los exemplars de la *Biblioteca*.

Haventse sofert una omisió involuntaria en lo darrer BUTLLETÍ, al dar compte de las horas que 's trovava obert lo local del «Centre», advertim á nostres lectors que aquestas son: de 4 de la tarde á 11 de la nit, los días feyners, y de 11 del mati á 1 de la tarde los festius.

Aquest «Centre» acordà en la Junta Directiva del 27 Decembre proposar al ilustrat escriptor y erudit excursionista D. Mariá Aguiló y Fuster soci honorari d' aquesta corporació. A n' aquest objecte s' están recullint firmas pera complimentar dit acort.

Aixis mateix va convenirse en la propia Junta proposar la reforma del article 8 del Reglament en aquest sentit:

Los socis residents pagarán dotze pessetas anyals pel sosteniment del «Centre», ab reserva d' establirse un dret d' entrada quant aquell ho crega convenient.

V. DELEGACIONS DEL CENTRE.

INSCRIPCIÓ DEL LLINDAR DE LA SAGRISTÍA DE PRATS DE MOLLÓ

(Vide 'l Butlletí, n.º de Juliol-Septembre, de 1892)

Lo Diccioniari de les Antigüetats Cristianes del abat Martigní nos dona tots los datos necessaris per la cabal interpretació d' aquella inscripció.

Es grega pels caracters y per la llengua.

Lo primer signe es lo monograma de *Cristo* en una forma de les mes usades, **P**

Tant per lo signe com per lo significat es igual á l' altra forma encara mes usada y coneguda, **P**

Un y altre son una combinació ó enllás de les dues primeres lletres del nom de *Cristo* escrit en grech, XPICTOC,

ó sia un enllàs de la X (ji) y de la P (rho, igual á r). (Martigní, art. (*Monogrammes de Christ*). (Vide la nota A.)

Lo signe darrer de la inscripció es igual al primer, de manera que la inscripció comensa y acaba ab lo monograma de *Cristo*.

Aixó es tant clar que no admet lo mes petit dupte.

Los characters ó les lletres que hi ha entre mitj d' els dos monogrames son.

1.er Un enllàs de I y H.

2.^{on} Una C.

3.er Una O.

4.^{rt} Una I posada quasi horisontal demunt de la C y la O.

Posades en rengle fan: IHCOI.

¿Què volen dir? Martigní nos dona lo nom de *Jesus* ab characters y en llengua grega en aquesta forma: IHCOYC. (Ibid. art. Monogram. sur les vestements)

Comparem la inscripció de Prats de Molló ab lo nom de *Jesus* grech.

Los quatre primers signes d' una y altra son enterament idéntichs.

Lo signe quint es diferent: mes la diferencia es la que hi ha entre la I llatina y la I griega ó Y.

En la de Prats falta lo signe final C.

Vet aquí tota la diferencia. Es tan poca que no duplo en afirmar la identitat del significat; ó sia que 'ls signes ó lletres que hi ha entre 'ls dos monogrames de la inscripció de Prats volen dir *Jesus*.

Lo cambi de la I per la Y es levíssima dificultat, com ho seria negar la identitat de IGLESIA é YGLESIA, per la diferencia d' ortografia.

No es mes grave la supressió de la C final en una inscripció en que 's trova escrit lo nom de *Cristo* ab les soles dues lletres primeres; ahont la I s' ha enlassat ab la H; y ahont tota la paraula *Jesus* presenta la forma d' una abreviació.

En suma, la inscripció de Prats de Molló es grega tant pels characters com per la llengua.

Significa CRISTO JESUS CRISTO.

La repetició del monograma de CRISTO es, á mon parer, qüestió d' estètica visual; es qüestió de simetria; per haverse estimat lo dit monograma com un ornament.

Tots havem vist centenars de vegades en llindars de portals y de finestres tant de cases particulars, com d' iglesies y cases del comú lo nom de *Jesus* ó de *Jesucrist* gravat en forma de monograma, ó mellor diria de poligrama ja

que molt sovint algunes lletres com la I y la S no están enlassades ab lo grupo central.

Donchs la inscripció de Prats de Molló no es sinó un exemplar que no 's distingeix de 'ls altres mes que per sa forma y antigüetat: es lo poligrama de JESUCRIST.

JOAN SEGURA, Pbre.

Sla. Coloma de Queralt, 12 Desembre de 1892.

Nota A.—Desde'l sigle tercer la forma clàssica del *sigma* grech-equivalent á la nostra S, se cambiá en C. (Martigni, art. *Inscriptions*).

CONSUE TUT Y TRADICIÓ DEL VOT DEL PÍ EN LA VILA SENYORIAL DE CENTELLAS

De nostre actiu delegat en dita població En Joseph Barnils Margarit, extractem algunas notas sobre la propia festa. Escau sempre en 30 Desembre vigilia de Santa Coloma, habentse celebrat aquest any, ab gran esplendor; lo jovent que forma l' acompanyament de bon matí al toch de *maitines* de peu dret á la plassa saludá al nou dia entjegan varias descárregas de trabuchs y pedrenyals (armas que 's conservan encare per las salvas d' aquesta diada) fins que surtí la missa matinal, á les hores tot es quietut y al ser acabada altre salva com la primera. Los minyons de la conxorxa després d' haber esmorsat sen van á un bosch ó prat vehí, 'hont l' atministrador de las festas de la Santa, cuida de recullir un pí ufanós y bonich que son propietari dona en almoyna aquell any pera la festa que relatem. Arrancat lo pí, se coloca en una carreta tirada per un parell de bous y la comitiva ab la major expansió retorna á la vila, fent alegre entrada y portant nombrosa cúa de donas y baylets. Lo Pí queda al cap del carrer y los minyons van ab l' orquesta que tenen llogada á dalt lo campaná 'hont s' arma un desori entre los repichs de gran festa, lo romprer de l' orquesta y lo tiroteig que no para may, pues un dels que han gastat mes pólvora es lo que s' em-

porta l' admiració y aplaudiment de tota l' encontrada. Los repichs se fan tres vegadas y acabat tots devallan anant á rebre lo Pí y agafat tot lo jovent de sas brancas arman una gran sardana en la Plassa, fentlo giravoltar en mitj d' un frenesí de grans aclamacions y acorts no gayre tendres de la cobla.

Després posan en sas brancas un rengle de 5 penjors de pomas y neulas planas y ab mes gravetat s' entra á l' esglesia y al altar major se 'n fá ofrena á la Gloriosa Patrona Sta. Coloma de Centellas. A mitj dia en l' hospital van tots á celebrarho ab un bon dinar hont son convidats los atministradors, lo Gefe de la Guardia Civil, l' Alcalde y 'l Propietari que ha cedit lo Pí.

Al toch de vespres se repeteix la funció en lo campar y l' endemà á la Professó assisteixen també los *feréstechs* tiradors no parant may de descarregar á terra durant tot lo curs. Aquest any eran una trentena y dava bó veurer l' entussiasme que despertava lo compliment de tal tradició, de la que no s' es perduda may sa celebració en esta vila fins en las épocas de guerra en que lo Pí no ha faltat á l' Esglesia, petit ó gros segons l' importancia de la festa qu' enclou en sí algun interessant dato pels folk-loristas que procuraré escorcollar pera son profit y estudi.

ENTERRAMENTS PROTOHISTÓRICHS DE LAS PILES

Tenint coneixement nostre actiu delegat á Sta. Coloma de Queralt, lo Rvnt. Mossen Joan Segura, de que en lo terme de las Piles, s' havían descobert uns notables enterraments protohistórichs, seguidament ne dongué compte á nostre Centre en una estensa y erudita comunicació, que la falta d' espay nos priva de publicar.

Vist l' interés de tan apreciable troballa, s' acordá fer una excursió al esmentat lloch, emperó haventse rebut mes tart la comunicació que copiem mes avall, la Directiva ha cregut convenient suspéndrela.

Nostre delegat diu aixís:

Interessa que en vista de la pròxima vinguda d' alguns companys d' Associació, per veure 'ls enterraments protohistòrichs de las Piles; per evitar una decepció possible, convé conegan l' estat de dits enterraments.

Creyent lo propietari tenir en ells una fortuna en perspectiva, mentres estigueren oberts los enterraments, los vetllava de nit y de día, dormint en una pallissa contiguous al mateix. Per evitar tanta molestia cubrí altre volta las sepulturas, dexanthi dintre intactes los esqueletos, ab grans lloses y cuadros ajustats ab ciment, per evitar un tant la filtració de las ayguas, acabant d' omplir ab terra la fonda excavació fins á nivellarla ab lo terrer. Donchs tal com están los enterraments no son visibles; y per lograr veure 'ls esqueletos, caldría avistar-se ab lo propietari, contractar ab ell lo descubrimient, exposantnos encare á trovar los sots mitj enrunats pel fanch que hi haurá filtrat ab las plujas, malgrat la precaució del rejuntament de las pedras ab ciment, perquè l' aygua pot haverhi entrat pels costats. Si, com es probable lo fanch ha tornat á cubrir los esqueletos, sabent per experiencia lo propietari quan llarga y delicada es la operació de netejarlos, que per ser mitj consumits podrian destruirse ab suma facilitat, es de temer que 'l propietari se negue á exhibirlos, per por de veurels destruhits. En quant als objectes trovats en los enterraments, esceptuant los esqueletos, crech no hi hauria dificultat en examinarlos.

CRÓNICA DEL CENTRE

I.—EXCURSIONS OFICIALS

EXCURSIÓ Á SANT BOY, BEGAS Y GAVÀ

La portaren á cap los Srs. Flos y Calcat, Prats, Casals, Castellbell, Guillem, Borrell, Andreu, Anglada y Galbany, lo día 6 del passat Novembre.

Visitaren primerament la espayosa esglesia de Sant Boy, desprovista de mérit artístich, sortint seguidament vers Sant Climent de Llobregat, hont arribaren després d' una hora de bon camí.

Se visitá la esglesia d' aquest poble acompanyats del Sr. Rector, qui 's planyé de no poguerlos mostrar alguns objectes de válua, ja que la parroquia en careixia. Dos horas trigaren los excursionistas en recorrer lo pintoresch camí que uneix Sant Climent ab la parroquia de Begas.

Arribats á aquesta última, foren rebuts per lo Sr. Rector que 'ls prodigá tota mena de atencions mostrantlos-hi quan de bó guarda la parroquia. Se diná á Begas en l' hostal de ca 'n Sastre, y á las 4 de la tarde s' empenqué lo retorn vers Gavà, visitant de pas la notable ermita de Nostre Senyora del Sitjar ó del Brugués, que guarda alguns objectes apreciables.

A las set y mitja s' arrivá á Gavà, hont nostres companys prengueren 'l tren quels retorná á Barcelona á las 9 de la nit.

Durant la excursió los Srs. Prats y Castellbell tragueren diferentas fotografias dels principals llocs visitats.

EXCURSIÓ Á MONTMELL, MARMELLÁ Y TORRELLAS DE FOIX

Aquesta interessant excursió fou realisada en los dias 19, 20 y 21 de Novembre últim per los Srs. Osona, Maspons y Labrós y Maspons y Anglasell, acompanyats d'altre senyor, no soci de aquest Centre.

Haventse de publicar en lo vinent BUTLLETÍ la memoria que d'aquesta important excursió farà lo Sr. Maspons y Labrós, creyém inútil quan d'ella diríam, limitantnos á anticipar que 'l resultat de l'excursió fou altament satisfactori.

EXCURSIÓ Á VALLIRANA, ORDAL Y SUBIRATS

La verificá nostre consoci Sr. Galbany, no essent d'estranyar no's vegés acompanyat, per l'inclemencia é inseguritat del temps.

Per un motiu imprevist, nostre company no pogué visitar las covas d'Ordal, situadas á 2 kilómetros escassos del «Viaducte del Lladoner» en la carretera real de Valencia, y quina descripció 's troba en lo primer BUTLLETÍ del Centre.

Passá per lo pintoresch poble de Sant Pau d'Ordal, dirigitse després á la Rectoría, parroquia y enderrocát Castell de Subirats, del que sols se conserva en peu un gran fragment de la torre del homenatge. La esglesia que es la antiga capella del Castell, es d'istil romànic. En ella s'hi venera la imatge de la Mare de Deu de la Font Santa. De Subirats per un camí que ve sempre de baixada, ab 15 minuts arribá nostre company al caseriu qu'envolta la Torre Ramona, edifici que no pogué visitar per esser tancat, y ab mitja hora llarga de camí á la important vila de Sant Sadurní de Noya, d'ahont retorná á Barcelona.

II.—SESSIONS OFICIALS.

SESSIÓ PREPARATORIA DE LA EXCURSIÓ Á S. BOY, BEGAS Y GAVÁ

Tingué lloch lo divendres dia 4 de Novembre, baix la presidencia de D. Jaume Balaguer, per ausencia del President Sr. Rubió y Lluch y Vis-President Sr. Pedrals.

Lo Sr. Balaguer després de dar compte del objecte de la sessió, dongué lectura del interessant treball biogràfic, escrit per lo Secretari del «Centre» Sr. Reig y Vilardell, titolat: «Un Catalá Ilustre», (Lo Pare Bernat Boyl), ja llegit en la Sessió que en lo Palau de Ciencias dongué 'l «Centre» pera commemorar lo 4.^{rt} aniversari del descobriment d' Amé-rica, y que com llavors mereixé 'ls aplausos de la concurrència.

SESSIÓ PREPARATORIA DE LA EXCURSIÓ Á MONTMELL, MARMELLÁ Y TORRELLAS DE FOIX.

Presidida per D. Arthur Pedrals, tingué lloch lo dia 17 de Novembre. Lo Secretari Sr. Reig y Vilardell doná lectura d' una important comunicació de nostre delegat á Santa Coloma de Queralt lo Rvnt. Mosen Joan Segura, participant lo descobriment d' uns notables enterraments proto-històrichs en lo poble de las Piles, y de la que fem menció en la secció de «Delegacions del Centre.»

Lo Sr. Galbany llegí una extensa memoria de la excursió oficial á Sant Boy, Begas y Gavá, verificada lo dia 6 del corrent mes.

SOLEMNE SESSIÓ PERA CONMEMORAR LO 16e ANIVERSARI DE LA FUNDACIÓ DE LA PRIMERA SOCIETAT EXCURSIONISTA

Seguint l' antiga costúm establerta per la primera associació excursionista, lo dissapte dia 26 de Novembre, tingué lloch la sessió pera solemnisar lo 16e aniversari de sa fundació.

Bonich aspecte presentava lo saló de sessions, en qual fondo y en mitj de ben combinats grupos de plantas, que s' alsavan al entorn d' un ben disposat *parterre*, hi sobresortia un exemplar de «Catalunya Ilustrada», obra capdal del excursionista qual nom s' anava á descobrir.

Obri la sessió lo Vis-President Sr. Pedrals y en un breu discurs posà de manifest la importancia del acte que 's celebrava, guardant paraulas d' elogi pels fundadors de la primitiva associació d' excursions, iniciadors de la idea d' honrar als excursionistas que nostre historia ha fet célebres. Acte seguit descobrí la lápida hont s' hi veyá lo nom d' En Esteve de Corbera á qui 's dedicava la festa.

Lo Sr. Reig y Vilardell llegí una erudita biografia del personatge que s' honrava. En ella demostrá lo important que es la figura d' en Corbera, en lo excursionisme, principalment sent com fóren sas excursions en un temps en que tota l' activitat dels homens estava consagrada á la defensa de la pàtria. Considerantlo com á escriptor, en un distingut estudi que feu de sas obras, otorgá un merescut elogi á *Catalunya Ilustrada* sens dupte la més interessant qu' escrigué. Ab munió de datos doná á coneixer la personalitat del biografat, y acabá dihent l' amor que aquest professava á quan á Catalunya 's relacionava.

Tan important treball valgué al Sr. Reig las més expressivas felicitacions de la concurrència.

A continuació 's llegiren poesias dels Srs. Omar y Barrera, Alsina y Clós, Ubach y Vinyeta, Rocamora y Torré y un ben pensat monólech del Sr. Trias, que mereixeren llarchs aplausos del numerós auditori.

Termená l' acte ab un parlament del Sr. Pedrals, regraciant á quans prengueren part en la vetllada, fent després esment de la mort del Arxiver de la Corona d' Aragó don Manuel de Bofarull, á qui dedicá sentidas paraulas.

SESSIÓ PREPARATORIA DE LA EXCURSIÓ Á VALLIRANA Y
COVAS D' ORDAL.

Lo divendres día 9 de Decembre tingué efecte, baix la presidencia de D. Arthur Pedrals. Aprobat l' itinerari de la

excursió, D. Jaume Balaguer, llegí lo treball que publicà en lo present BUTLLETÍ titolat: «De mas excursions», «En Jaume Puig de ca 'n Valent», Historia de un Guía, degut á la ploma de nostre consoci Sr. Osona.

III.—JUNTA GENERAL ORDINARIA.

En virtut de lo que disposa l' article 17 del Reglament, se convocà Junta general ordinaria de Srs. socis, que tingué lloch en la vetlla del 17 de Decembre, baix la presidencia del Tresorer D. Jaume Balaguer, per ausencia dels senyors President y Vis-President.

Haventse de provehir los càrrechs de President, Tresorer, tres Vocals y Secretari 2^{on}, pera dos anys, y 'l de un vocal pera un any, per efecte de renuncia, 's procedí á la elecció dels mateixos, resultant elegits los Srs. Maspons y Labrós, Balaguer, Canals, Soriano, Cardona, Galbany y Rocamora respectivament.

Per consegüent la Junta pera 'l vinent any queda constituïda en la següent forma:

PRESIDENT.	D. Francisco de S. Maspons y Labrós.
VIS-PRESIDENT. . .	» Arthur Pedrals y Moliné.
TRESORER.	» Jaume Balaguer y Merino.
SECRETARI 1 ^{er} . . .	» Joseph Reig y Vilardell.
» 2 ^{on} . . .	» Joseph Galbany y Parlade.
VOCALS.	» Joan Cardona y Vert.
»	» Enrich Masriera y Colomer.
»	» Macari Golferichs y Losada.
»	» Emili Canals.
»	» Ramón Soriano.
»	» Manuel Rocamora.

IV. — CONFERENCIAS.

LA PAGESIA CATALANA.

per D Francisco de S. Maspons y Labrós.

Lo día 24 de Novembre doná lo Sr. Maspons y Labrós la anunciada conferencia sobre «La Poesía Catalana.»

Comprement la importancia d' aquest tema, que tan bé desenrotllá 'l conferenciant, hem cregut convenient publicarlo en lo present BUTLLETÍ, abstenintnos aixís de donarne detallat compte.

LA DAMA DE REUS.

per D. Manuel Rocamora.

En la vetlla del 1 de Decembre lo Sr. Rocamora, nos dongué á coneixer sa primera producció dramática, que segons tenim entés próximament será posada en escena per la companyia del teatro Catalá de Romea.

«La Dama de Reus» que es lo títol del drama á que 'ns referim, basa son argument en la popular cançó catalana del mateix nom, desenrotllanse l' acció en una masia del Camp de Tarragona en temps de la guerra de 'ls segadors.

Per las pocas escenas que l'legi 'l conferenciant, vegérem, que la obra estava escrita en correcte y ben castissa prosa, y que 'ls personatjes tenían fesomia verament catalana, circunstancias que farán sens dupte que quan aquesta s' estreni, obtinga la mateixa aprobació que meresqué á la escullida concurrencia que ohí al Sr. Rocamora.

MONOGRAFÍAS Y TRADICIONS DE CATALUNYA Y NOCIONES DE
TOPONOMÁSTICA CATALANA.

per D. Joseph Reig y Vilardell.

Lo secretari del «Centre» Sr. Reig y Vilardell, en lo día 22 de Decembre, prosseguí las sevas conferencias sobre 'l tema avants dit.

En la present llegí una important monografia del heróich poble del Bruch, que forma part del interessant Diccioniari Geográfic é Histórich Catalá, que baix lo titol de Monografias de Catalunya, publica 'l Sr. Reig.

Després doná á coneixer una hermosa llegenda de Po-blet, coneguda vulgarment per «La Ermita de la Pena», recullida per éll, en una de sas excursions al malaguanyat cenobi cisterciense.

Acabá, llegint alguns de sos estudis Toponomástichs, referents á varis pobles catalans.

La distingida concurrencia que ocupava per complert lo saló de sessions, aplaudi diferentes vegadas los escullits traballs que doná á coneixer lo conferenciant.

SECCIÓ DE NOVAS

Obras que darrerament han publicat los socis ó delegats del Centre Excursionista, de las que hem tingut coneixement, à saber:

«Erros històrics» y «Colon ¿fué el verdadero descubridor de América? ¿Dónde nació?», per D. Joseph Brunet y Bellet.—«Monografias de Catalunya», fascicle V y VI.—«Un Català Ilustre» (lo Pare Bernat Boyl) y «Esteve de Corbera», (Apuntacions biogràficas), las tres per D. Joseph Reig y Vilardell.—«La Padrina», (cuadro de costums catalanas, estrenat en lo teatro de Novetats, per D. Joaquim Riera y Bertrán —«Tardanas», per nostre delegat à la Junquera, D. Carles Bosch de la Trinxeria.—«Quatre Versos», per D. Joaquim Bassegoda.—«Al Pié de la Encina», aplech de historias, tradicions y recorts, per l' Excm senyor D. Victor Balaguer, soci honorari del Centre; y «En prosa», Cuadros diversos, per D. Claudi Omar y Barrera, delegat à Canet de Mar.

En las escavacions fetas à Ampurias y prop ahont se trobà lo cap de dama romana feta en bronço, fou trobat un sepulcre de plom ab originals dibuixos, contenint en son interior un anell ab rich camafeo y una fibula. Se segueixen fent excavacions que 's creuen daràn tan resultat com las ja fetas.

Segons noticias se restaurará y colocará en una de las capellas del claustre de nostra Sta. Seu, un retaule ab figuras de mitj relleu, obra del segle xv, que jeya arreconat en la casa de l' Almoina; es cosa que se ha de agra-hir al Cabildo, donchs salva una important joya arqueològica, per no ser comuns los traballs en relleu d' aquella època.

Portats del amor al mes insignificant dels detalls artístics de nostra Catedral, no podem menys de dirigir un prech á son Cabildo. Las preciosas reixas de ferro dels claustres, joyell del art gòtic, y prova eloqüent de la altura á que havia arribat la industria barcelonesa en segles passats, s' están rovellant y sofrint lo dany que es consegüent. Fà molts anys que no han estat pintadas, y recomanem als Srs. Canonjes no deixin de ferho á la major brevetat, puig hi posarán remey per durant una pila d' anys.

LO CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* de son BUTLLETÍ, dextant entrega la responsabilitat dels treballs firmats als respectius autors.
